БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ
БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР
ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ
СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда
үндезилеттинген

1961 ч.
ИЮЛЬ
1
СУББОТА
№ 154 (4944).

Өртээ 2 көп.

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИН КҮҮСЕТКЕН

ЭРЗИН. «Мөрен» колхоз (даргазы М. Айдын-оол, парторганизация секретары С. Дамба) күрүнеге мал ажылының продуктуларын садар хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар.

Бо чылдың баштайгы чартыында колхоз 45 тонна эът садар тургаш, херек кырында 53 тонна 600 килограммны киирген. Ол ышкаш 16,5 тонна дүк садар хүлээлгени 20,2 тонна кылдыр күүсеткен. Хой кыргылдазы дооступ турар, а күрүнеге дүк дужаалдазы үргүлчүлевишаан.

БАЙ-ТАЙГА. «Мурнакчы» колхоз (даргазы Х. Кудурукпай, парторганизация секретары К. Өлзей) баштайгы чартык чылда 53 тонна эът садар тургаш, оон 10 тоннаны хөйнү киирген.

Часкы доңгат элээн үелерде улажып турган болзажок, сүт-бараан фермазының коллективи багай эвес ажылдаан. Оон түңнелинде күрүнеге сүт садарының чартык чыл планы чедиишкинниг күүсеттинген. Херек кырында 410 центнерниң орнунга 412 центнерни саткан.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК. «Большевик» колхоз (даргазы К. Чавыдак, парторганизация секретары М. Бойду) чартык чылда күрүнеге 31,5 тонна дүк садар тургаш, 33,8 тонналы саткан, эътти 34 тоннаның орнунга 56 тоннаны киирген, сүт садарының планы база чедиишкиннинг күүсеттинген.

СЭКП-ниң XXII съездизинге уткуштур калбарган чарыш кадээниң ажыл-ишчилерин улам сорук киирген. Ниитиниң малын өстүрер, оон уксаазын экижитпишаан, продуктулуун улам бедидер—амгы сорулга мындыг.

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАЗЫ БУЗУЛБАС

Кремльдиң Улуг ордузунга болган митинг

МОСКВА. (СЭТА). Совет Эвилелиниң болгаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының улустарының аразында найыралдың митингизи Кремльдиң Улуг ордузунга июнь 28-те болган. Анаа фабрикаларның болгаш заводтарның ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары, Москва чоогунуң ховуларының ажыл-ишчилери, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң төлээлекчилери 2000 ажыг кижи чыылган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хуралдаар залын Вьетнамның Демократтыг Республиказының болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимээн. Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазак төлээлериниң баштыңы, Премьер-Министр, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Фам Ван Донг, төлээлерниң кежигүннери—ВДР-ниң Премьер-Министриниң оралакчызы, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Ле Тхань Нги, ВДР-ниң Күрпланының даргазының оралакчызы, министр Ле Ван Гиен, ВДР-ниң ССРЭ-де элчини Нгуэн Ван Кинь залга кирип кээрге, чыылганнар чылыы-биле уткаан.

Президиумга эргим вьетнам аалчылар-биле эштер Л. И. Брежнев, Ф. Р. Козлов, О. В. Куусинен, А. И. Микоян, Н. А. Мухитдинов, Е. А. Фурцева, Н. С. Хрущев, Н. М. Шверник, П. Н. Поспелов, Г. И. Воронов көстүп кээрге митингиниң киржикчилери үргүлчүледиг, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Москва хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Н. И. Бобровников митингини ажыткан. Бодунуң чуртунуң социалистиг чаартылгаларының оруунга, социализмниң үндезиннерин тургузарының оруунга чаа-чаа кайгамчыктыг тиилелгелерни чедип алырының маадырлыг болгаш күш-ажылга ынакшылдыг вьетнам улуска ол күзээн.

«Работница» журналдың редактору, совет-вьетнам найырал ниитилелиниң даргазының оралакчызы В. Е. Вавилинага сөс берген. Социалистиг лагерьниң өске-даа чурттары-биле бир дөмей Совет Эвилели биле Вьетнамның Демократтыг Республиказының бүрүн дең эргеге болгаш кайы-кайызынга ак-сеткилдиг дузаламчыга үндезилеттинген найыралдың болгаш акы-дуңмалышкы чоруктуң харылзаалары тургустунган дээрзин ол чугаалаан. Ол акы-дуңмалышкы чорук бистиң эрге-ажыктарывыстың болгаш сорулгаларывыстың ниити чоруу-биле нөмектелген, ленинизмниң улуг идеялары-биле чырыттынган, тайбың, демократия болгаш социализм дээш кады демиселге канналган.

«Красный пролетарий» заводтуң ажылчыны Д. И. Горбачевский чүве чугаалаан. Бодунуң заводунуң өмүнээзинден, Москваның бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден Горбачевский эш Фам Ван Донгка болгаш ВДР-ниң чазак төлээлериниң кежигүннеринге чүректиң ханы байырын чедирип, бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү ажыл-ишчилери-биле бир дөмей москвачылар база-ла ССРЭ-ниң болгаш ВДР-ниң улустарының аразында бузулбас акы-дуңма найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын моон соңгаарда быжыглаар дээрзин оларга бүзүреткен.

Москваның Бауман аттыг Дээди техниктиг училищезиниң студентизи Э. А. Логиновага сөс берген. Социализмниң үндезиннерин тургузарынга вьетнам улустуң чедип алган чедиишкиннери тайбың дээш демиселге. Вьетнамны тайбың каттыштырар дээш демиселге улуг ужур-дузалыг болуп турарын ол демдеглээн. Чечектиң хүнче сунлугуп турары ышкаш бистиң чурттарның аныяктары база-ла оран делегейге тайбынче болгаш найыралче чүткүп турар деп Э. А. Логинова чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев индирге үнүп келген. Залга адыш часкаашкыны, йөрээл салыышкыннары диңмирээп турган. Олурушканнар шупту туруп келгеш, Совет чазактың баштыңы-биле кады алдарлыг вьетнам улуска чүректиң ханы байырын чедирип турганнар.

ВДР-ниң чазак төлээлеринге болгаш акы-дуңма вьетнам улуска чүректиң ханы байырын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден дамчыдып бергеш, Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: совет кижилер Вьетнамның Демократтыг Республиказынга эң чылыг болгаш найыралчы сагыш-сеткилин каттыштырып турар. Колониалдыг дарлалга удур, бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш вьетнам улустуң хөй чылдарда чорудуп келген эрес-маадырлыг демиселинге совет кижилер сагыш-сеткилин кезээде каттыштырып келген.

Н. С. Хрущевтуң оон ыңай чугаалааны болза, революцияның тиилээниниң соонда улуг бергелер турбуже, вьетнам улус чаа социалистиг экономиканың быжыг үндезиннерин тургузуп ап шыдаан. Ам вьетнам улус бодунуң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң бирги беш чыл планын күүседир дээш эрес-маадырлыг ажылдап турар.

Маркстың болгаш Ленинниң идеялары колония чурттарның социал айтырыгларын шиитпирлээринге ажыглаттынмас дээр, ол идеялар Чөөн чүктүң улустарынга чоокшулап шыдавас дээр чергелиг чүвениң дугайында колониализмниң камгалакчыларының бадыткалдарын Н. С. Хрущев буруу шаап көрген. Совет Эвилели Вьетнамны тайбың катап каттыштырар дугайында айтырыгны дүрген шиитпирлээр дээш ВДР-ниң чазаа-биле кады демисежип турар деп Н. С. Хрущев медеглээн.

Лаос айтырыынга доктаагаш, эш Хрущевтуң чугаалааны болза, даштыкының кандыг-бир холгаарлаашкыны чокка-ла лаос улус бодунуң иштики херектерин боду шиитпирлээр, күрүне тургузуунуң хевирин боду тодарадыр, бодунуң социал, экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң оруун тодарадыр ужурлуг. Ол иштики айтырыгларны шиитпирлээр сорулга-биле лаос ажылдакчыларның чугаалажыышкыннары Лаостуң бодунда-даа база ол ышкаш Швейцарияда-даа чоруп турар.

Чепсеглениишкинни дүжүрериниң айтырыынга хамаарыштыр Совет чазактың баштыңының медеглээни болза, бир эвес барыын талакы күрүнелер чепсеглениишкинни дүжүреринге ылап-ла чөпшээрежир болза, Совет Эвилели чепсеглениишкинни бүрүн дүжүрерин кайы-даа үеде практикага боттандырарынга, чепсеглениишкинни дүжүрерин контрольдаарының кандыг-даа системазын хүлээп алырынга белен.

Барыын талакының изиг баштыгларының талазындан кандыг-даа кыжаныышкыннар турзажок, Германия-биле тайбың керээзинге ат салдынган турар деп, Н. С. Хрущев демдеглээн. Кыжаныгның чылдактары бодунуң үезин шагда-ла чурттап эрткен болгаш оларны архивке дужаар ужурлуг дээрзин Н. С. Хрущев чугаалаан. Ындыг болза-даа күш дөгээр чугааны биске дөгеп келзе, анаа харыы бээр чүве бисте база-ла [illegible] бээр. Бир эвес тайбынның болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның дайзыннары мобилизацияны чарлаптар болза, бисти хенертен болур чорукка таварыштырар арганы оларга бербес бис. Эргежок чугула хемчеглерни алыр бис.

Германияны катап каттыштырарының айтырыын тодаргай чугаалааш, Совет чазактың баштыңы Герман Демократтыг Республика биле Германияның Федеративтиг Республиказын чаңгыс аай күрүне кылдыр каттыштырары чүгле ол күрүнелерниң боттарының чазактарының чугаалажыышкыннарының болгаш кады ажылдажылгазының түңнелинде чедип алдынган турул болур деп демдеглээн. Өске чурттар немецтерниң ол иштики херээнге холгаарлавас ужурлуг.

Совет Эвилели болза герман тайбың керээзин чарарын болгаш ол үндезинге Барыын Берлин дугайында айтырыгны шиитпирлээрин саналдавышаан, кымга-даа кыжанмайн турар деп, эш Хрущев чугаалаан. Барыын Берлинниң херектеринге холгаарлавазынга улустар аразының идегелдиг магадылалдарын бистер саналдап турар бис. Американың Каттышкан Штаттарының президентизи дээрги Кеннеди-биле Венага ужуражыышкыннарым болгаш беседаларым ажыктыг болган, чүге дээрге олар улустар аразының элээн каш айтырыгларын дээре билчиринге идигни берген деп, Н. С. Хрущев оон ыңай медеглээн. Ындыг ужуражыышкыннар келир үеде-даа ажыктыг болур, чүге дээрге күрүнелер аразының удур-дедир харылзааларынга тургустунуп келир айтырыгларны күрүнелер ажылдакчыларының ужуражыышкыннары чокка шиитпирлеп болбас болгай.

Түңнелинде Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: эш Фам Ван Донгка баштаткан Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазак төлээлериниң Совет Эвилелинде келгени, улустар аразының кол-кол айтырыгларының талазы-биле санал-оналдар солчулгазы болза бистиң чурттарывыстың аразында акы-дуңма найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга, бүгү социалистиг лагерьниң улам ыңай сырый каттыштырарынга, бүгү делегейге тайбынны быжыглаарынга чугула салыышкын болур.

Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазак төлээлериниң баштыңчызы, ВДР-ниң Премьер-Министри Фам Ван Донгка сөс берген. Олурушканнар шуптузу туруп келгеш, хүндүлүг аалчыга үргүлчүледиг адыш часкаашкыннары-биле байыр чедиргеннер.

Бөгүн ВДР-ниң чазак төлээлери совет найысылалдың ажылчы чоннарының төлээлекчилери-биле улуг өөрүшкүнүң болгаш кедурлүүшкүннүң медерели-биле ужуражып турар-дыр деп, Фам Ван Донг чугаалаан. Партияның болгаш күрүнениң удуртукчуларының талазындан, совет кижилерниң талазындан өөрүшкүлүг уткуп турар чорук болза совет болгаш вьетнам улустарның аразында акы-дуңма найыралдың магалыг боттаныышкыны-дыр. Ол өөрүшкүлүг уткуушкунга сагыш-сеткиливистиң ханызындан өөрүп, магадап тур бис.

Совет Эвилели болза чырыткылыг келир үе дээш демисежип турар кижилерниң соруктуг кириишкининиң кезээде улуг үнер дөзү болуп турар. Совет Эвилелиниң эртип келген оруу, ам оон боттандырып турар базым бүрүзү бүгү кижи төрелгетенге орукту чырыдып берип турар чайыннанчак үлегер-чижек болуп турар. Амыдыралдың бүгү талаларынга совет улустуң чедип алган чайыннанчак тиилелгелери чүгле оон алдары болуп турар эвес, харын база социалистиг лагерьниң болгаш бүгү делегейде бүгү мурнакчы кижилерниң база чоргаарал болуп турар. Эрткен 43 чылдарның дургузунда Совет Эвилели революцияже орукту, социализмче орукту улустарга айтып келген. Ам ССРЭ коммунизмче орукту кижи төрелгетенге айтып берип турар.

Үлетпүрнүң хөй-хөй адырларынга амгы болбаазырангай баазаны тургузарын вьетнам улуска Совет Эвилели узун хуусаалыг кады ажылдажылганың программазын боттандырып турар, техниктиг болгаш тропиктиг культураларны хөгжүдер сорулга-биле элээн куражыл-агыйларны организастаар дугайында дузаламчыны ВДР-ге көргүзерин ол программада көрген.

Бодунуң чуртун тайбың катап каттыштырары дээш вьетнам улустуң демиселиниң дугайын чугаалап тургаш эш Фам Ван Донгтуң демдеглээни болза, Соңгу-даа, Мурнуу-даа чүкте вьетнам кижи бүрүзү Төрээн чуртту ийи кезек кылдыр чарылдырган империалистерни болгаш оларның чалчаларын көөр хөөн чок чоруктуң сагыш-сеткили-биле долган. Мурнуу Вьетнамны чаа хевирниң колониязы болгаш дайын белеткелинге америк шериг баазазы болдурарын оралдажып турар Нго Динь Дьемниң саттынган диктатор ёзу-чурумунуң бужар үүлгедиглерин Фам Ван Донг буруу шаап көрген. Мурнуу Вьетнамда бистиң ада-чуртчуларывыс америк империалистерниң агрессчи политиказын буруу шаап, америк империалистерге болгаш Нго Динь Дьемниң бөлүүнге удур, чуртуң тайбың катап каттыжарынче угланган патриотчу шимчээшкинни улам күштелдирип турар дээрзин ВДР-ниң чазааның баштыңы демдеглээн.

Чугаазының түңнелинде эш Фам Ван Донгтуң чугаалааны болза, марксизм-ленинизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң принциптерин эдербишаан, вьетнам улус болгаш ВДР-ниң чазаа күштерин харамнанмайн, акы-дуңма социалистиг чурттар-биле экономика, политика болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылганың болгаш кайы-кайызынга дузалажылганың харылзааларын база чаңгыс эпти быжыглап турар. Вьетнам улус болгаш ВДР-ниң чазаа ВДР биле Совет Эвилелиниң аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганың болгаш кайы-кайызынга дузалажылганың харылзааларын ийи чурттарның улустарының чаагай чоруунга, бүгү социалистиг лагерьниң чаагай чоруунга быжыглап турар.

Премьер-Министр Фам Ван Донг улуг Совет Эвилелинге болгаш оон улуг улузунга алдар болдурган, социалистиг лагерьниң чурттарының бузулбас чаңгыс эвинге болгаш сырый каттыжыышкынынга алдар болдурган йөрээлдерни салган.

Өөредилге черлери съездиге уткуштур

МОСКВА. (СЭТА). СЭКП-ниң XXII съездизинге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле профэвилел организацияларының сорулгаларын Чырыдыышкынның, дээди школаларның, эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел ТК-зының пленуму чугаалашкан.

Москваның башкылары школаларны чаа өөредилге чылынга үлегерлиг белеткээр хүлээлгени алган. Эрткен чылын найысылалга бүдүрүлгеге өөредилгелиг 340 школа турган болза, сентябрь 1-де оларның саны 446 чедир көвүдээр. Тос-он класстарга 84 муң уруглар өөренир. Школачыларны бүдүрүлге талазы-биле тускай мергежилдиг кылдыр өөредириниң планын улус өөредилгезиниң ажылдакчылары бүдүрүлге коллективтери-биле кады ам чугаалажып турар. Олар заводтарга, фабрикаларга бүдүрүлге өөредилгезиниң цехтерин болгаш участоктарын тургузуп турарлар.

Дээди школаларның коллективтери съездиге уткуштур улуг хүлээлгелерни алган. Кылыгларның болгаш дериг-херекселдерниң ынаныштыын, ур үеде эдилеттинерин чедип алыры дээш «Манометр» заводтуң эгелээн шимчээшкинин Москваның автомобиль-орук институдунуң коллективи дээди өөредилге черлериниң аразында бир-ле дугаар деткээн. Автомобильдерниң септелге аразының маннаашкынының хуусааларын узадыр талазы-биле найысылалда автомобильдиң үш заводтарынга институт дузалап турар. Ам ол эгелээшкинде Москваның хөй-хөй дээди өөредилге черлери хаара туттунган.

СЭКП-ниң XXII съездизинге эртем болгаш башкы хөй-ниитизиниң белеткелдериниң дугайында пленумга илеткелдерни профэвилелдиң Москва хоорай комитединиң даргазы К. М. Анисимова, профэвилелдиң Узбек республика комитединиң даргазы О. Х. Юлдашева, профэвилелдиң Минск обкомунуң даргазы С. С. Тигиль олар кылганнар.

Москвачыларның белээ

МОСКВА. (СЭТА). «Күш-ажылчы салыышкынның болгаш эки ажылдың херечилели» деп бижиктиг кызыл дептерде эвээш литражтыг автомобильдер заводунуң моторлар цегиниң таарыштырылга ажылчыны Иван Тимофеевтиң чедиишкиннерин демдеглээн. Ында чугаалааны: партияның съездизинге бодунуң күш-ажылчы белээ кылдыр И. Тимофеев өрүмнээр станокту сайзырангайжыткан. Ол чорук чүгле хөй металлды камнап алырын эвес, харын кезектерни белеткээриниң аргазын база бөдүүнчүткен. Күш-ажылчы салыышкынның болгаш эки ажылдың херечилелдеринде автомобильчилерниң чедиишкиннерин демдеглээн үстүнде ышкаш чүс-чүс ындыг бижимелдер тывылгылаан. Ол дептерлерни профэвилелдиң цех организацияларында кадагалап турар. Оларның арыннарынга июнь айның көргүзүглерин ам киир бижиир деп турар. «Москвич» деп автомобильдерниң тургузукчуларының кылган күш-ажылчы белектериниң дугайын херечилеп турар ол кызыл дептерлерни ээлеринге октябрь 17-де тыпсып бээр.

Партияның XXII съездизинге хууда күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш шимчээшкин Москваның бүгү бүдүрүлгелериниң ажылчыннарын хаара туткан. Чүгле бирги подшипник заводунда безин чыл онаалгаларын октябрь 17-ге чедир күүседири дээш 5 муң ажыг кижи демисежип турар. Серго Орджоникидзе аттыг станок тудуунуң заводунда Юрий Топилинниң алдарлыг токарьлар бригадазы чыл онаалгазын үстүнде хүнге чедир күүсеткеш, күш-ажылдың чаа аргаларын хереглеп тургаш, продукция бүдүрериниң хемчээлин 25 хуу улгаттырарын шиитпирлээн. Топилинчилерниң эгелээшкини ол бүдүрүлгениң бүгү цехтеринде сегирип алдынган. Чыл онаалгаларын октябрь 17-ге чедир күүседири дээш ам 42 бригадаларда 300 муң кижи чаржып турар.

Партияның съездизинге хуунуң белектерин станок тудар «Кызыл пролетарий» заводта 3 муң бүдүрүлгечилер белеткеп турарлар. Чыл онаалгаларын октябрь 17-ге чедир күүседири, ийиги мергежилди шиңгээдип алыры, чугула чаартыкчы саналдарны нептередири, заводтуң камнап алыышкынын көвүдедири—төрээн Коммунистиг партияның съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир станок тудугжуларының кылып күүседир дээн ажылдарының чамдык чижектери мындыг-дыр.

«Трехгорная мануфактура» комбинаттың торгу аргыкчылары партияның съездизинге күш-ажылчы белек кылдыр бо чылын пландан ажыр 180 муң метр торгуну бергеннер. Ол улуг көргүзүг! Чүгле В. Иванованың бригадазының аргаан материалдары-биле безин ийи муң херээжен кижиниң торгу платьелерин даарап болур.

СЭКП-ниң XXII съездизинге москвачыларның хууда күш-ажылчы белектериниң фондузу найысылалдың бүдүрүлгелеринде хүн бүрү улам-на өзүп, улгадып турар.

Колхозчу механизаторларда

Дүжүт ажаап алыышкынның чедиишкинниг чорудары — ажаап алыышкын техниказын бедик шынарлыг септеп белеткээринден хамааржыр дээрзин Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң механизаторлары билип турарлар.

Колхозта ам үеде 19 комбайннар бар. Бо хүннерге чедир 7 комбайннарны дүжүт ажаап алыышкынынга шууд кирер кылдыр белеткээн.

Комбайннар септээринге боттарының ажыл нормазын 150—160 хуу күүседип турар эштер Маадыр-оол, Бадыраа, Чистобаев ышкаш эрестиг механизаторлар хүн бүрүде көвүдеп турар.

— Комбайннар септелгезин июль 20-ге чедир доозар деп хүлээлгевисти күүседип шыдаар бис—деп, комбайнер эш Маадыр-оол бүзүредип турар.

КУДР-ниң партия-чазак төлээлери Москвада келген

МОСКВА, июнь 29. (СЭТА). Көрейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының Даргазы, КУДР-ниң Министрлер кабинединиң Даргазы эш Ким Ир Сен баштадыр КУДР-ниң партия-чазак төлээлери СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар бөгүн Москвада келген.

КУДР-ниң партия-чазак төлээлерин уткууру-биле СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущев, эштер Ф. Р. Козлов, А. Н. Косыгин, А. И. Микоян, Е. А. Фурцева, П. Н. Поспелов, В. В. Гришин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң Күрүне комитеттериниң даргалары болгаш албанның өске-даа кижилери, найысылалдың ажылчы чоннарының хөй санныг төлээлекчилери, ССРЭ-де дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары Внуково аэродромунга чедип келген.

Хүндүлүг аалчыга алдар кылдыр аэродромга хүндүлел таңныылын чыскааган, КУДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимнилерин күүсеткен.

Эштер Н. С. Хрущев болгаш Ким Ир Сен аэродромга чугаалар солушкан.

КУДР-ниң партия-чазак төлээлери Н. С. Хрущевка чораан

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар Москвада чедип келген, Көрейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының Даргазы, КУДР-ниң Министрлер кабинединиң Даргазы эш Ким Ир Сен баштаан Көрей Улус-Демократтыг Республиканың партия-чазак төлээлери СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущевка июнь 29-та Кремльге барып ужуражып чораан.

Эш Ким Ир Сен-биле кады Көрейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының Президиум кежигүнү, Көрейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының Даргазының оралакчызы Ким Чан Ман, Көрейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының Президиум кежигүнү, КУДР-ниң Министрлер кабинединиң Даргазының оралакчызы болгаш Национал камгалал министри Ким Кван Хеб, Көрейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының Президиум кежигүнүнге кандидат, КУДР-ниң Министрлер кабинединиң Даргазының оралакчызы, Аар үлетпүр комитединиң даргазы Ли Ден Ок, Көрейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының кежигүнү, КУДР-ниң Даштыкы херектер министри Пак Сен Чер, Көрейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының кежигүнү, КУДР-ниң Совет Эвилелинде элчини Ли Сон Ун чорааннар.

Ужуражыышкынга совет таладан ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Килдис эргелекчизи Ю. В. Андропов, ССРЭ-ниң Көрей Улус-Демократтыг Республикада элчини А. М. Пузанов, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү И. И. Тугаринов олурушканнар.

Ужуражыышкын үезинде болган беседа чүректиң ханызындан акы-дуңма байдалга эрткен.

(СЭТА).

Совет Эвилелиниң улустары маадырлыг конго улустуң талазында

МОСКВА, июнь 29. (СЭТА). Конго Республиканың хамаарышпас чоруун чарлааның бир чыл оюн холбаштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Конго Республиканың премьер-министриниң хүлээлгезин күүседип турар дээрги Антуан Гизенгага байырлыг телеграмма чорутккан.

Конго улус дискен кырынга олуруп бербээн, харын НАТО-нуң коллективтиг колониализми азы КНО-нуң «тежээли» дижир чүве шинчилиг колониалдыг ёзу-чурумнарны Конгога черле катап тургузар дээр чоруктарга удур, бодунуң чуртунуң хосталгазы, хамаарышпас чоруу болгаш девискээриниң бүдүн турары дээш маадырлыг демиселин үргүлчүлеп турар деп эш Н. С. Хрущев телеграммазында демдеглээн.

Телеграммада чугаалап турары болза: «Патрис Лумумбаны хоратан ёзу-биле өлүргениниң соонда ол демиселди оон эң чоок соратниги болгаш улустуң хостуг эрге-шөлээзи база аас-кежии дээш демиселдиң улуг херээниң төлептиг үргүлчүлекчизи Силер баштай берген силер». Антуан Гизенганың баштаан чазаа Конго Республикада кара чаңгыс дүрүм ёзугаар чазак дээрзин телеграммада онзалап демдеглээн.

Совет Эвилели болгаш оон улустары маадырлыг конго улустуң колонизаторларга удур чөптүг демиселиниң талазында бүрүн туржуп турар дээрзин Антуан Гизенгага болгаш оон нүрүүнде бүгү конго улуска Н. С. Хрущев бүзүреткен.

◆

ЦЕЛЛЮЛОЗ-СААЗЫН ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Целлюлоз-саазын үлетпүрүн хөгжүдеринге чедип алган шылгарангай чедиишкиннери дээш, моон адаанда кижилерге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр болгаш **Ленин** ордени-биле база **«Кадыыр болгаш Маска»** деп алдын медаль-биле шаңнаар:

1. Вольдемар Мартынович **Круминьш**—Латви ССР-ниң улус ажыл-агыйы чөвүлелиниң «Лигатне» деп саазын фабриказының шүүрекчизи.
2. Сергей Федорович **Мельников**—Архангельск улус ажыл-агыйы чөвүлелиниң Архангельскиде целлюлоз-саазын комбинадының кол инженери.
3. Анатолий Михайлович **Мосягин**—Горькийниң улус ажыл-агыйы чөвүлелиниң Балахнинде Ф. Э. Дзержинский аттыг целлюлоз-саазын комбинадының улуг эзилдирикчизи.
4. Василий Ефремович **Рогачев**—Перм улус ажыл-агыйы чөвүлелиниң Камскиде целлюлоз-саазын комбинадының шүүрекчизи.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.
Москва, Кремль. 1961 чылдың июнь 29.

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозу сиген кезилдезинче эгелеп кирген. Баштайгы хүннерде Саргал деп черге 300 гектар хире сигенни кескен. Сиген кезилдезинде бригадирниң дузалакчызы Иван Дьячук баштаан ийиги бригада ажылдап турар. Амдызында сиген кезилдезинче «ДТ-54», «Беларусь» деп ийи трактор кирген. Кезилдениң темпизин өстүрбүшаан, сиген кезикчилери эртен даң бажындан, орай кежээге чедир кезилдени чорудуп турар.

Чурукта: «Беларусь» деп трактор сиген кезилдезин чорудуп тур.

Фото В. Лутковтуу.

ОЛАР ӨСКЕЛЕРГЕ ҮЛЕГЕР БОЛУР УЖУРЛУГ

БАШТАИГЫ БАЗЫМНАР

Көдээде ажыл-агый органнарын эде организастааны, дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агыйларны тургусканы чаа чүүл болур. Бистиң областа колхозтарның болгаш совхозтарның баазазынга ындыг чеди ажыл-агыйларны тургускан. Оларны Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунда, дуржулга станциязында, Таңды районнуң «Кызыл партизан» совхозунда, Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда тургускулаан.

Дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агый продукцияның единицазын бүдүреринге күш-ажыл чарыгдалын эвээжедип тургаш, көдээ ажыл-агый продуктуларын хөйнү бүдүрүп үндүрерин хандырар кылдыр ажылды эртем ёзузу-биле бедик деңнелге чорудар болгаш ажыл-агыйны чорударда районнуң өске колхозтарынга болгаш совхозтарынга үлегер болур ужурлуг. Ажыл-агыйның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери эртем-шинчилел албан черлериниң сүмелерин база көдээ ажыл-агый мурнакчыларының саналдарын бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээдир хүлээлгелиг.

Бо ажыл-агый чери көдээ ажыл-агый культураларының чаа сорттарын шиңгээдип, көдээ ажыл-агый үнүштериниң хоралакчылары-биле болгаш аарыглары-биле демиселдиң, малды ажаап өстүрериниң чаа аргаларының, а ол ышкаш мал болгаш чер ажылынга ажылды организастаарының эң эки формаларын ажыглап нептередир.

Дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агыйларның эртем-техниктиг чөвүлели кол-кол тускай эртемниглерден, районнуң удуртукчу ажылдакчыларындан тургустунар. Ол чөвүлел мурнакчы бригадаларның, звеноларның болгаш түс-түс мурнакчыларның практиктиг дуржулгазын өөренип көөр болгаш нептередир. Чижээ, улуг шөлге чочак-тарааны дөрбелчин-уяланчак арга-биле чоруткаш, шөлдү механизация-биле хана-карактай ажылдап кылган, бок үнүштерни аштаан, ооң бедик дүжүдүн машина-биле ажаап ап, күш-ажыл чарыгдалын эвээш үндүргеш, экономика талазы-биле ажыктыг кылдыр чоруткан дийик. Ол арганы өске колхозтарга болгаш совхозтарга нептередири-биле эртем-техниктиг чөвүлелди ол шөлче чорудуп, ол мурнакчы арга-биле таныжып, ону ажыл-агый бүрүзүнүң байдалынга таарыштыр ажыглаар херек.

Ажылга чаа арга бүрүзүн, кандыг-даа чаа чүүлдү ажыглап нептередирде хамыктың мурнунда ону эки хынап көөр, сайзырангайжыдар херек. Кижилер ол чаа чүүлдүң артык күштүүнге бүзүрээн соонда ам ону ниитиниң ажыглалы болдурар. Дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агый болза көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүлдеринге тургустунуп кээр айтырыгларны тускай эртемниглерниң чугаалажып шиитпирлээр чери болур сорулгалыг. Оон ажылының көргүзүү — хамаарышкан районунуң колхозтарынга болгаш совхозтарынга көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин өстүргени, дүжүттү болгаш малдың продуктулуун бедиткени, продукцияның бот-үнезин чиигеткени, ону бүдүреринге күш-ажылды эвээш чарыгдааны болур.

Совет Эвилелиниң бүгү-ле областарында ышкаш, Тывада көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының хүрээлеңи чыл келген тудум-на өзүп турар. Мурнакчылар дээрге бүгү ажыл-ишчилерге бурунгаар орукту айтып, бистиң чуртувуска продукцияның элбекшилин тургузар сорулганы дүрген шиитпирлээринге боттарының үлегерин көргүзүп турар кижилер-дир.

Ону барымдаалааш Каа-Хем районнуң дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агыйы болур «Октябрь 30 чылы» колхозтуң ажыл-ишчилери эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы бүдүрүлгеге калбаа-биле нептередир дээш боттуг хемчеглерни ап, аңаа үндезилээш көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдерин чедип ап турар. Мал ажылының чедиишкинниг хөгжүлдери малдың эки шынарлыг, четчир санныг, янзы-бүрү чемнеринден хамааржыр дээрзин көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери билип турар. Малга чугула чем болур кукурузаже улуг кичээнгейни салып турар. Оон тарылгазын колдуунда-ла суггаттыг черде чорудуп, эки болбаазырадылгазын оваарымчалыг кылып турар. Кукурузачы Михаил Селезневке 150 гектар черни хүлээткен. Ол болза Красноярск крайга кукуруза өстүрүп турган улуг дуржулгалыг кукурузачы. Ам ол бодунуң колхозунуң шөлүнде бедик дүжүттүң үндезинин салып турар.

Колхоз баштаар чери тарылга шөлүнүң түс-түс культураларга хуваалдазын эде көрген болгаш моон соңгаар бобы культураларның, чигир свёклазының тарылгазын көвүдедир деп турар. Чазын тараан чочак-тарааның болгаш чигир свёклазының үнүжү эки.

Колхозчу Александра Владимирова ногаа звенозун ам дөрт чылда удуртуп келген. Областың байдалынга таарыштыр помидорнуң, капустаның эки расадазын өстүрүп тургаш, оларның бедик дүжүдүн ап болур дээрзин ол звенонуң ажылындан көрүп болур. Оларның өстүрген чаа огурезин июльде садыглай бээр.

Бо чылын столоваяны тудуп, суурну ногаанчыдып, колхозчуларның массалыг өөредилгезин чорудуп, административ-эргелел аппаратының кызырылдазын чоокку үеде чорудар деп колхозчуларның ниити хуралы чаңгыс үн-биле шиитпирлээн. Колхозтуң фондузунда назылаан колхозчуларга оларның көргүскен ачы-хавыязын барымдаалап пенсияны төлеп турар.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир болгаш оларның бот-үнезин чиигедир дээш демиселге эртем ажылдакчылары болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери улуг рольдуг. Дуржулга станциязы эртем-методтуг дузаламчыны үргүлчү көргүзер болза, хожудангай ажыл-агый мурнакчыларының деңнелиңге чедир көдүрлүп болур.

Ынчалза-даа бистиң дуржулга станциявыс бодунга онаашкан хүлээлгезин четпес күүседип турар. Дуржулга станциязы (директору эш Сонам, ооң оралакчызы эш Лысенков) бодунуң шөлдеринде чогуур чурумну тургуспаан. Агротехниканың негелдезин күүсетпес чоруктар станцияның удуртукчуларын дүвүретпейн турар. Эң шилиндек кызыл-тасты 77 гектарга үрелик селялка-биле чартык айда — апрель 28-тен май 15-ке чедир чоруткан.

Ниитиниң мал ажылынга быжыг чем-суурну тургузар айтырыгны шиитпирлээринге кукуруза, мал чеми бобылар, чигир свеклазы улуг рольдуг. А дуржулга станциязының удуртукчулары бо айтырыгны чугулага көрбейн турар. Кукуруза тарыыр шөлдүң хөрзүнүн багай болбаазырадып, чемишчидилгени эвээш төп, кукуруза тарыыр машиналарны белеткевээн. Чигир свёклазын болгаш мал чеми бобыларны орайтадып тарааннар. Мурнакчы агротехниканың чурумун бичии-даа хажыдар чорукту шыңгыы буруу шавар херек.

Бо чылдың чазы тараажыларны өөртүп турар. Тарааның үнүжү эки болуп турар. Культурлуг үнүштер-биле кады бок үнүштер база үнүп турар болганда сагыш салыышкын база-ла немежип турар. Бок үнүштерни тарылга шөлдеринден аштап, арыглаар ажылдарга озалдадыышкын тургузуп болбас. Тарылганың чайгы ажаалгазын чогуур өйүнде шын чорударынга дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агыйлар боттарының салдарын бүгү ажыл-агыйларга чедирер хүлээлгелиг.

Е. КУЗНЕЦОВА,

областың көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному.

Туранның он-бир чыл школазының эрткен өөредилге чылында бөлүк доозукчулары чолаачылаарының шынзылгаларын алганнар. Оларның арасында Василий Сугараков база бар. Ол ам бодунуң школазының автомашиназын чолаачылай берген.

ЧУРУКТА: комсомолчу В. Сугараков бодунуң машиназының чанында.

Фото Г. СИРОТИННИИ.

ШКОЛА, башкы, күш-ажыл

Маңаа аныяк аңчыларны белеткээр

Төрээн чуртка улуг өртек-үнелиг аң өлүктү бээр дээш тожу аңчылар тайга-сыннарже, эзим-аргаларже чыл бүрү аңнап, агаар-бойдустуң кандыг-даа бергелеринге торулбайн турарлар. Ол дуржулгалыг, дидим аңчыларның келир үедеги салгакчыларын кайын алырыл? Оларны кымнар солуурул? Бо айтырыг районнуң мурнунга тургустунуп келген, ынчангаш келир үениң аныяк аңчыларын Тожунуң чер девискээринге, ооң школазының баазазынга белеткээр сорулга салдынган.

Келир өөредилге чылындан эгелээш, Тоора-Хем ортумак школазы бүдүрүлге өөредилгелиг 11 чылдың школазы кылдыр эде организастаттынар. Аңаа өөредилгениң база бир кезиин аңныыр ажыл-агыйның өөрединче угландырар. Чүгле бодунуң районунга эвес, а бистиң областа херектиг аңныырның тускай эртемниг кадрларын бо школага белеткээр. Аңныыр мергежилинге 9—11 класстарның өөреникчилери өөренирлер.

11 чылдың школазын доосказ өөреникчи бүрүзү аңныыр ажыл-агыйның бүгү талаларын билген турар ужурлуг, тодаргайлаарга олар аңныыр ажылын планнап, аңнарны өстүрериниң арга-хемчеглерин тодарадып, чылдың шаг-үезиниң аайы-биле тайга-сыннарда, эзим-аргаларда бар аң курлавырларын шинчилеп билирлер. Өөреникчилер аңныыр эртемниглерниң болгаш районнуң хоочун аңчыларының дузазы-биле аңнарның чурттап турар черлерин шилиирин, ок-чемзекти шын болгаш айыыл чок ажаап чорууруң, одагның туружун шилип алырын, аңнарның кештерин ажаап белеткээрин болгаш өске-даа чүүлдерни база-ла херек кырында өөренирлер.

Аңныыр ажылының бүдүрүлге өөредилгелериниң доктаамал баазалары кылдыр «Совет Тыва» болгаш «Май 1-зи» колхозтарның дилги фермаларын школага быжыглап берип болур. Аңаа өөреникчилер дилгилерни ажаап, чемгерип, ооң-биле кады янзы-бүрү аңнарның болгаш куштарның амыдыралы-биле чоок таныжып болур аргалыг. А бүдүрүлгениң чогум практиктиг өөредилгезин аңныыр сезонунуң үезинде чорудар апаар. Ындыг ажыктыг практиканы бо школага эрткен ийи чылдарда чоруткан. Школаның 8—9 классчылары эрткен аңныыр практиказын октябрь 20-ден ноябрь 4-ке чедир Аргы сыны, Чеди-Шерештээ, Кара-Даг болгаш Калбак-Пөш деп черлерге дииннеп эрттирип, 200 ажыг километр орукту эрткеннер. Ам моон соңгаар аңныыр практиказын аңаа болгаш өске-даа черлерге эрттирер, аңнап үнер өөреникчилерниң санын улам-на көвүдедир.

Үш чыл эрткен соонда аңныырның тускай билиглиг, херек кырында эки аңнап билир аныяк аңчыларны Тоора-Хемниң бүдүрүлге өөредилгелиг 11 чылдың школазы белеткеп үндүрер.

Б. ШИМИТ.

Мээң келир үем

«10-гу классты доосказ, кайы өөренир азы ажылдаар сен, эжим?» — деп, мээң чаңгыс классчы өөрүм менден бир-ле катап айтырганнар. Үр-даа боданмайн, шиитпирлиг харыылаан мен: «Тудуг институдунга». Чүге дээрге тудуг ажылынга бичиимден тура хандыкшып чораан мен. Школа мастерскаязынга кичээлдер эрттирип тура, ыяштан янзы-бүрү херекселдерни — сандайларны, столдарны, этажеркаларны болгаш өскелерни-даа чазап кылып, чайын төрээн колхозум «Коммунизмче орукка» баргаш, бажыңнар тударынга колхозчу тудугжулар-биле кады ажылдап турган мен. Олар халас барбаан, харын мени келир үениң тудугжузу кылдыр белеткээринге дузалаан.

Ам ортумак эртемни эки өөредилгелиг чедип ап, бышкан билигниң аттестадын холга алдым. Быжыы-биле бодап, шиитпирлеп алганым бо — тудуг институдунга өөренип кирер мен. Мээң келир үемни, тускай мергежилимни Төрээн чуртум ынчаар шилип берген.

Майдыр МӨҢГЕ.

Школа септелгезинде

Эрзин ортумак школазының келир өөредилге чылынга белеткел ажылдары шалыпкын чоруп турар. Чаа столоваяның ханаларын салып доосказ, шалалаан, ам удавас оон [illegible] доостур. Школаның өөредилге класстарының иштин дозулааш, чугайлаан. Интернаттың болгаш башкылар чурттаар бажыңнарның септелгези ам кидин түлүк чоруп турар.

7—9 класстарның өөреникчилери бүдүрүлге практиказының үезинде школаның янзы-бүрү септелге ажылдарынга киржип турганнар. Өөреникчилерниң организастап алганы тудуг бригадазы чаа столоваяның тудуунуң чамдык бөлүүн ажылдарынга болгаш септелгениң өске-даа ажылдарынга идепкейлиг киржип келген.

АНЫЯК КИЖИЗИДИКЧИ

Оңгу классчыларның эң сөөлгү экзамени чоруп турган. Доңгак Тоорук бодунга таварышкан билеттиң айтырыгларын чүгле кончуг эки харыылааш үнүп келген. Ооң чуртталгазынга база бир аас-кежии ол хүн аңаа таварышкан. Оңгу классты чедиишкинниг доозуп, бышкан билигниң аттестадын холга ап тура кым өөрүвес боор!

Доозукчулар ында-мында хөөрешкен, кым кайнаар баарын дугуржуп тургулааннар. Бир чамдыктары колхозка саанчылап, а өскелери дээди болгаш ортумак тускай эртемнерниң өөредилгезин чедип алыр дээш уламчылап өөренирин күзеп турганнар. Д. Тоорук ынчан бодунга чаңгыс орукту быжыы-биле шилип алган — бодунуң төрээн колхозунга барып ажылдаары.

Ол өөрүнге чоргааралдыы-биле чугаалаан:

— Колхозумга ийи чыл хире ажылдаар мен.

— Чүзүнге ажылдаар сен? Саанчылап бе? Уруглар садынга бе? — дээн айтырыгларны өөрү оон-моон салып-ла эгелээннер.

— Саанчылап-даа болгай-ла азы өскезинге-даа...

«Төрээн колхозунга кижи бодунуң дузазын канчап черле көргүспес боор, ында мени манап турар»... дээн чижектиг бодалдар ооң сагыжынга дүне удуп чыдырда безин бола кирип кээр апарган. Тоорук ВЛКСМ райкомунче шиитпирлиг базыпкан.

— Төрээн колхозум Торгалыгга ажылдаар деп шиитпирлеп алдым, дарга. Меңээ комсомолчу путёвкадан берип көрүңер — деп, Тоорук чугаалаан.

Тоорук ол хүндең эгелээш комсомолчу путёвказын хойлапкан. Өөрүнге чедип келгеш путёвказын көргүскен.

Өөрү оолдар, кыстар ону үглейле бергеннер.

—Артында-ла мал бригадазынга ажылдаар де, магалыын! Мен база баргаш, путёвкадан ап алыйн! — дээн чугаалар оон-моон дыңналып тургулаан. Эжи кыс Тооруктуң ындыг саналынга каттышкан элээн каш оолдар, кыстар ВЛКСМ райкомунче шуужа-ла бергеннер. Бо аныяк кижилер чүгле боттарының районунга, колхозтарынче эвес, Хову-Аксынче, Ак-Довуракче болгаш областың өске-даа колхоз, совхозтарынче баар путёвкаларны холга ап, чоруп турганнар...

Доңгак Тоорук Торгалыгта кээрге, мал чеми ажаап алыышкынының кидин түлүк үези болган. Тоорук ынчан колхозтуң сиген кезер улуг шөлү — Ак-Чыраага кукуруза боту аштаары-биле тускай звеноларга ажылдап чайлаан. Ындыг ажылга элээн мергежий-даа берген. Мал чеми белеткээриниң хайнышкынныг үези шак ынчаар билдиртпейн эрткен. Ынчалза-даа Тоорук аңаа олурбаан, колхозтуң Кара-Тал деп черде хой боозадыр черинге ажылдап кирген. Онаашкан ажылынга ээ болуп, аныяк кыстың карак-кызыл идепкейлиг ажылдап турганын колхозчулар билгеннер.

Колхозтуң комсомол эге организациязы болгаш колхоз баштаар чери ооң эрестиг ажылын үнелээш, ону колхозтуң уруглар садының кижизидикчизинге доктаамал ажылдаарын шиитпирлээн. Тоорукка баштайгы хүннерде бергелер болганчок-ла таваржыр болган. Ынчалза-даа ол аңаа бергезинмээн, харын ажылга өөренип, аргаларын чыып ап турар. Хөй чылда ажылдап келген дуржулгалыг кижизидикчилерниң ажылга арга-дуржулгазын өөренип көрүп, үргүлчү-ле ажыктыг арга-сүмелерни ап келген. Уруглар садынга чеде бээрге, хөглүг-омак бичии чаштарга долгандыр хүрээлеткен, ак-халат кеткен аныяк кижизидикчи Доңгак Тоорук уругларга бир-ле номчугашты номчаан орар азы ырны, шүлүктү, танцыны өөреткен, чай чок ажылдаан турар.

Д. ЭЗИР-ООЛ.

Өвүр район.

БИСКЕ ЧОРААННАР

Төөгүлүг чеди чыл планының үшкү чылының онаалгаларын, СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, партияның XXII съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш Бии-Хем болгаш Улуг-Хем районнарының арасында чоруп турар. Социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезиниң хыналдазын ол районнарның төлээлекчилери кайы-кайызынга кээп организастап, дуржулгазын солчуп, четпестерни илередип, санал-оналын солчуп турар.

СЭКП-ның Бии-Хем райкомунуң секретары эш Градобоевке баштаткан ол районнуң төлээлекчилери чоокта чаа Улуг-Хем районнуң колхозтарынга болгаш совхозтарынга келгеш, ында социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин хынап, улуг-хемчилерниң дуржулгазы-биле таныжыпканнар. Бии-Хемниң төлээлекчилериниң составынга «Тиилелге» колхозтуң мурнакчы саанчызы эш Дагба, «Өөк» совхозтуң дуржулгалыг хойжуларының бирээзи эш Сюрюн, «Хадың» колхозтуң хаван фермазының эргелекчизи эш Горев, «Искра» колхозтуң даргазы эш Дежнев, Туран хоорай Совединиң даргазы эш Моллеров болгаш өскелер-даа киржип чораан.

Улуг-Хемниң колхозтарында болгаш совхозтарында тарааның үнүжү багай эвес болуп турар. Ындыг болза-даа үнелиг чугула культура болур кукурузаны чамдык черлерге дөрбелчин-уяланчак арга-биле тарып олуртпааның Бии-Хемниң төлээлекчилери четпес деп көргеннер. Ол ышкаш кукурузаның чайгы ажаалдазын чамдык колхозтарда, совхозтарда четпес чорудуп турар. Шагаан-Арыг хоорайда тудуг ажылдары оожум темпилиг чоруп келген болгаш Туран хоорайның тудуг талазы-биле хөгжүлдезинден хожудап турарын бии-хемчилер демдеглээн.

Чаржып турар районнуң ажыл-ишчилериниң дуржулгазында чугула чүүлдерни бодунга ажыглаарын Бии-Хемниң төлээлекчилери медеглевишаан, саналдарын база кииргеннер. Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң хоочун бызаа ажаакчызы А. Блинованың болгаш Бии-Хемде «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң сураглыг бызаа ажаакчызы Д. Завьялованың арасынга социалистиг чарыштыг болуру, ажылдың дуржулгазын солчуру эргежок чугула дээрзин ийи районнарның төлээлекчилери демдеглээннер. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерниң кайы-даа районда четпес күүсеттинип турарын ужуражылга хуралынга база айыткан.

Алдынган хүлээлгелерниң күүселдезин кайы-кайызынга барып хыналдажырының ажыктыын, дуржулга солчурунга ооң чугулазын ийи районнарның төлээлекчилери барымдаалап көрген болгаш Улуг-Хемниң төлээлекчилери Бии-Хем районга удавас баарын дугурушкан.

М. КАВАА-САРЫГ.

Суггарыкчыларның хуралынга

«Тээли» совхозтуң кол тарылга шөлдери — Эдер-Куйда, Базаракта болгаш Дөң-Терекке бо чылын үнүш чаагай. Хову-трактор бригадазындан 55 кижини чайгы суггарылдада быжыглаан, ажылды оларның кижи бүзүзүнге 25—30 гектар онаажыр кылдыр хуваай тургускан.

Тараа культураларының үнүжү ам 20 сантиметр ажып турар. Суггаттыг 985 гектар шөлдүң баштайгы суггарылдазы доозулган, ам ийиги ээлчегниң суггарылдазы эгелээн.

Суггарыкчыларның чоокта чаа болган ниити хуралынга сөс ап чүве чугаалаан кижи бүрүзү бо чылын гектардан 18 центнер тарааны өстүрүп алырын илереткен. Оларның сөзү ажыл-херек кырынга боттаныр.

С. ИРГИТ.

ДУРЖУЛГА-КӨРГҮЗҮГЛҮГ АЖЫЛ-АГЫЙДА

(«КЫЗЫЛ ПАРТИЗАН» СОВХОЗ)

Таңды районнуң «Кызыл партизан» совхозунуң удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери совхозту районнуң дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агыйы кылдыр эде организастааның соонда бо чылын ажылга чаа аргаларны нептередиринге болгаш хынап көөрүнге үндезилээш, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн, мал ажылының продуктулуун бедидеринге эки түңнелдерни чедип алыр сорулганы бодунуң мурнунга салганнар.

Ажыл-агыйга дуржулга-көргүзүглүг ажылдарның планын ажылдап кылып тургаш, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидери-биле 1961 чылда хөрзүннү үлегерлиг белеткээрин болгаш тарылганы эки чорударын баш бурунгаар көрген. Ол хемчеглерни боттандырганының түңнелинде 1700 га кызыл-тас, 500 га арбай бедирлешкек арга-биле, 820 га кызыл-тас, 20 га арбай кызыы олуруглуг арга-биле, 750 га кукуруза дөрбелчин-уяланчак арга-биле тарыттынган.

Дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агыйларга салып турар негелделерни өөренип көргеш, «Кызыл партизан» совхоз кызыл-тастың «Скала» деп чаа сортун бо чылын 360 тонналы бүдүрерин шиитпирлээн. Кызыл-тастың «Саратовская-29» деп сортун бүдүрүлге талазы-биле шенээр ажыл эгелээн. Арбайның «Заларинец» деп сортун шенээр ажылды доозары көрдүнген. Суланың «Орел», «Победа» деп сорттарын стандарттыг «Лоховский» деп сорт-биле шенээр, өске ажыл-агыйларга садары-биле чумизаның «Новосибирская» деп база могарның «Омский-10» деп чаа сорттарының үрезиннерин бүдүрерин көвүдедир, люцерна тарылгазын 100 гага чедир калбартыр.

Чазын тарыыр виканың, аът бобыларының болгаш чочак-тарааның үрезиннерин бүдүрерин бо чылын безин шиңгээдип алыр сорулга салдынган. Ынчангаш бобылар болгаш чочак-тараа тарылгаларын дөрбелчин-уяланчак арга-биле чоруткан.

Мал чемгерер чигир свёклазын 30 гектар шөлге тараан болгаш ону өстүрериниң агротехниказын шиңгээдип алыры көрдүнген. Кукурузаның дүжүдүн бедидер сорулга-биле минералдыг чемишчидилгелерниң комплексизин ажыглап турар.

Тарылганы чорутканының аргаларының болгаш түңнелдериниң, чемишчидилгениң, тарылгаларның ажаалдазының, кукуруза, чочак-тараа, вика, аът бобылары, чигир свёклазы бүдүрер айтырыгларның талазы-биле районнуң колхозтарының, совхозтарының тускай эртемниглериниң болгаш звено удуртукчуларының семинарын эрттирери көрдүнген. Бир эвес түңнелдер эки болур болза, ол культураларны районнуң өске ажыл-агыйларынга өстүрериниң база нептередириниң сүмелерин бээри төлевилеттинген.

Мал ажылының айтырыгларының талазы-биле база хөй чугула айтырыгларны шиитпирлээрин «Кызыл партизан» совхоз дуржулга-көргүзүглүг ажылдың планында киирген. Аңаа хамааржыр кол чүүлдер болза 600 баш саар инектерни баглавас арга-биле азырап ажаары, чемгерилгениң база суггарылганың чаа технологиязын ажыглаары, мал кажааларынга механизастаттынган ашталганы организаставышаан, малды кыжын дежекке азырап ажаары болур.

Үш лагерь одарларынга болгаш инектерниң кышкы үш кажааларынга электросаалда шөлчүгештерин организастаар. Саалда шөлчүгештеринге мал чемнерин механизастаашкын аргазы-биле каап бээр херекселдерни тургуспушаан, малдың продуктулуун барымдаалап концентраттыг чемнерни малга норма ёзугаар чидиртирин чедип алыр.

Бызаалаан соонда баштайгы 2—3 ай дургузунда инектерни эки саарын совхоз чедип алган. Часкы-чайгы үеде инектерниң дүнеки одарладыышкынын, ногаан чемнер-биле немелде чемгерилгени ажыглап турар.

Совхозту дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агый кылдыр эде организастааның соонда ажылды мурнунда турганынга бодаарга каш катап эки организастаар сорулганы салып турар бис деп совхозтуң директору И. С. Юртаев, кол зоотехник Н. Н. Галкин, кол агроном Дорохов чугаалап турар.

Бо чылын бүгү инектерни симменталь уксаалыг үрелиг бүдүрүкчүлер-биле эдериштирер, чүгле симменталь-чыткан бызааларлыг болур дээш бүгү хемчеглерни ап турар, ол сорулга-биле мал тарып боозадыр черниң ажылын экижидип турар. Бедик продуктулуг бүдүрүкчүлерни немей садып алыры көрдүнген. Сүт-бараан фермаларында сүт саалдаларының учёду, сүттүң ускурун тодарадыры чурумчаан. Күскү үеде мыйысты бода малдың бонитировказы чоруттунган база селекция-уксаажыдылга ажылының планы чогааттынган турар.

Бо чылын 400 баш мыйыстыг бода малды семиртилгеде тургускан. Ол малды кажаалавайн, дүне база кадарып, үш катап суггарып, дусту оларга хүн бүрүде берип турар. Баш бүрүзүнге онааштыр хонукта 900—1000 граммдан эвээш эвес деңзи немелдезин алыр сорулганы салган.

Хой ажылының талазы-биле совхозта улгаттыр механизастаттынган 4 хойжу бригада организастаттынып турар. Хойну хөй катап оолдадыр арганы база шенеп көрүп, хойларның төлгүр чоруун бедидери-биле хойжулар Иван Норбу болгаш Оюв Дажы-Сан оларның кодан хойларында «СЖК» деп препаратты ажыглап турар.

Алтай уксаалыг кошкарларның үрези-биле 1961 чылда төрүүр 3400 баш хойларны тарып боозаткан турар. Бүгү хойларның иштинге төрүүр хойларның баш санын 65 хуу чедирер сорулганы дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агый бодунуң мурнунга салган.

Хаван ажылының талазы-биле семиртилге хаваннарын, иелеринден чарган хаван оолдарын, кызыр болгаш боос хаваннарны төрүүр бөлүкче шилчиткиже чедир бодуу чемгертинер чемгерилге саваларын, автосуггарылгаларны ажыглавышаан улуг-улуг бөлүк кылдыр азырап ажаарынче шилчидер, мал чемнерин белеткээрин, ону каап бээрин, мал кажааларын аштаарын механизастаар болгаш өске-даа хемчеглерни чорудар.

Ооң-биле чергелештир дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агый чер кырының силостаашкынын белеткээриниң, инектерниң электромеханиктиг саалдазын, оларны баглавайн азырап ажаап, чемгерериниң, чылыг суг-биле суггарарының чаа технологиязын шиңгээдип алырының, тарылганы, чемишчидилгелерни чорутканының, кукурузаның, чочак-тарааның, виканың, аът бобыларының болгаш чигир свёклазының тарылгаларын чайгы үеде ажааганының түңнелдериниң дугайында бо чылын бодунуң районунуң колхозтары болгаш совхозтары-биле дуржулга солчурун төлевилеп турар.

Ажыл-агыйның тускай эртемниглери чоруткан ажылдарның эки дуржулгазынга үндезилээш, ол дуржулгаларны районнуң өске ажыл-агыйларынга нептередир талазы-биле сүмени чыл төнчүзүнде бээр, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын өөрениринин болгаш механизацияны нептередириниң талазы-биле колхозчуларның база совхозтар ажылчыннарының семинарын ажыл-агыйга эрттирер деп турар.

Бо болза совхоз бүдүрүлгезин улам ынай көдүрериниң оруунда баштайгы базым болур. Эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин нептередиринге, кожазында колхозтарга болгаш совхозтарга организастыг база практиктиг дуза көргүзеринге үндезилээш, районнуң бүгү ажыл-агыйларын чоокку 2—3 чыл иштинде мурнакчыларның деңнелиңге чедирер сорулганы дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агый салып турар.

П. УШАКОВ.

Школа дугайында Хоойлуну боттандырар талазы-биле Кызылдың № 7 школазынга практиктиг дузаны область типографиязының коллективи көргүзүп келген. Ол школадан 8 өөреникчилер линотип 6 өөреникчилер парлалга херээнге өөренип турар. Школачыларның бүдүрүлге өөредилгезин типографияның дуржулгалыг мастерлери эштер Осипова, Жаров, Малофеев, Ткачев олар удуртуп турар.

ЧУРУКТА: № 7 школаның өөреникчилери Алцибеева, Орлова, Данилова оларны мастер эш Малофеевтиң линотип херээнге өөредип турары.

Сөзү болгаш фотозу **В. РАЧКОВСКИЙНИИ.**

„КООПЕРАЦИЯ—КУЛЬТУРАНЫҢ ААЖОК УЛУГ БАЙЛАА-ДЫР, ОНУ ҮНЕЛЕП КӨӨР БОЛГАШ АЖЫГЛААР ХЕРЕК.“

В. Ульянов (Ленин)

САДЫГЖЫ—ДЕПУТАТ

— Өскен, өөренген черим-не садыг — деп, Тамара Балгановна Күрседова чугаалап турар.

Шынап-ла Тамараның ажылдап келге-ле садыгдан өскээр ажылдаан чери чок. Ол, эң баштай 1944 чылда Белеткелдер чериниң өлүк баазазынга баштай өөреникчилеп киргеш, ажылынга улам-на өөренип, мергежившаан, өлүк ылгакчызы, оон улуг ылгакчы болуп, аңаа 1952 чылга чедир ажылдаан.

Оон бээр-ле садыг ажылынга сонуургалы улгаткан. Тамара Күрседова 1953 чылда Тыва төп кооптуң чанынга чыл хуусаалыг садыг курузун дооскаш, оон эгелээш-ле бо хүнге чедир үзүк чок садыглап келген. Ол, горпонуң дээре садыгжыларының бирээзи. Эш Күрседова бодунуң ак-сеткилдиг, кызымаккай ажылы-биле чоннуң бедик хүндүткелин чаалап алган. Тамара Күрседова чүгле эки садыгжы эвес, харын база идепкейлиг хөй-ниитичи — ол, Кызыл хоорай Совединиң депутады, горпонуң № 3 салбырында месткомнуң кежигүнү.

ЧУРУКТА: Т. Б. Күрседованың садыглап турары.

Сөзү М. Маадыныы.
Фото В. Лутковтуу.

КООПЕРАЦИЯНЫҢ ХҮНУ

Делегей кооперациязының альянсазын тургусканындан бээр 39 чыл болган оюн бөгүн делегейде демдеглеп эрттирип турар. Хереглекчилер кооперациязы болза ажылчын болгаш тараачын аңгыларны чаңгыс аай эп-сеткилдиг кылдыр каттыштырарынга, ылаңгыя оларга бүгү продуктуларны чедирер, таарыштыр хуваар сорулга-биле тургустунган деп, В. И. Ленин айыткан.

Тускай хамаарышпас кооперацияның Россияга тывылганы-биле чергелештир бүгү массаларның социал-политиктиг база культурлуг депшилгези бедээн. Хереглекчилер шимчээшкининиң эң баштай сайзырап өзеринге 1898 чылда Москвага тургустунган хереглекчилер ниитилели улуг рольду ойнаан. Чыл бүрү делегейниң хереглекчилер кооперациязының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүн байырлап эрттирер кылдыр 1922 чылда Гаага хоорайга болган бүгү чурттарның кооперативтериниң альянс хуралындан доктааткан. Чүс чылдар бурунгаар тывылган кооператив шимчээшкини амгы үеде бүгү ажылчын, тараачын аңгыларның чаңгыс аай күчүлүг шимчээшкини болу берген. Кооперация үр үелерниң дургузунда национал-хамаарышпас эвилели чок бооп келген. Ниитилел хөгжүлдезинге улустарның хамаарышпас эрге-ажыктары-биле дүүштүр база капиталистиг монополияга удурланыштыр кооперативтер боттарының альянс төвүн (эвилелин) тургузуп алганнар.

Бистиң социалистиг күрүневистиң кооператорлары бо алдарлыг хүннү делегейниң улустары-биле бир дөмей калбаа-биле демдеглеп турар. Бистиң хереглекчилер ниитилеливистиң төп органы Центросоюз 1921 чылдан бээр улустар арaзының кооператив альянсызының төлептиг кежигүнү болу берген. Ол 125 миллион ажыг кижилерни бодунуң хүрээлеңинде каттыштырып турар. Хереглекчилер кооперациязының кежигүннериниң саны ам бүгү делегейниң чурттарында 300 миллион ажып турар. Совет кооперация улустар арaзының альянсызының кежигүнү болуп, бодунуң улуг интернационалчы ажыл-чорудулгазы-биле социалистиг болгаш өске-даа чурттарның кооперативтериниң бедик хүндүткелин чедип алган.

Улустар арaзының кооператив эвилелиниң комитединде чамдык ажыл-херектерни хажыдарын Барыын Европа чурттарының чагырыкчы бөлүктери бар-ла шаа-биле оралдажып турарлар. Ындыг болза-даа бүгү чурттарның кооперация шимчээшкининиң, улустарның тайбыңының болгаш хосталгазының эрге-ажыктары ындыг оралдажышкыннарга ойтур шавыышкынны берген болгаш берип-даа турар. Оон ынай капиталистиг кооператив каттыжыышкыннары болгаш эвилелдери альянстың составын калбартпазын, хереглекчилерниң арaзынга кады ажылдажылганы, эп-сеткил каттыжыышкынын бүгү-ле аргалар-биле моондактаарын оралдажып турарлар. Ылаңгыя демократтыг лагерьниң чурттары—Кыдат Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Корей Улус-Демократтыг Республиканың, Польшаның, Чехословакияның, Моол Арат Республиканың болгаш социализмниң өске-даа чурттарының хереглекчилер кооперацияларын альянска (кооператив эвилелинге) киирерин олар дадагалзап турарлар. Ол чорук делегейниң садыг харылзаазын хөгжүдеринге, чурттарның экономиказын быжыглаарынга болгаш улустарның бот-боттарын билчип, эп-сеткил каттыштырарынга улуг шаптыкты ужураштырып турар.

Бистиң совет кооперация Совет эрге-чагырганың чылдарында дүрген болгаш калбак хөгжүлдени алган. Ол бистиң чуртувуска социалистиг ниитилелди тудуп тургузарын дүргедеринге, чоннуң материал-культурлуг деңнелин бедидеринге шиитпирлиг ужур-дузалыг болган. СЭКП ТК болгаш Совет чазак 1958 чылда хереглекчилер кооперациязының 60 чыл болган оюн таварыштыр совет кооперацияның улуг ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелеп көргеш, байырлыг чагаазынга мынча деп бижээн: «Хереглекчилер кооперациязы эң-не мурнакчы, массалыг организацияларның бирээзи. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң херээнге хуучу кежигүннерни киириштирер талазы-биле ол улуг ажылды чорудуп турар болгаш кодээ биле хоорайның арaзынга харылзааны калбартырынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, совет улустуң материалдыг, культурлуг деңнелин көдүреринге улуг дузаны чедирген». Ынчан бистиң хереглекчилер кооперациязы Ленин ордени-биле шаңнаткан.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чоннуң культурлуг амыдырал-чурталгазын чаагайжыдар дээш боттарының ажыл-херээнге эң-не ээлдек, шудургу, бот-тывынгыр болурунче бүгү кооператорларны кыйгырган. Садыг четкилерин, столоваяларны, хлеб быжырар черлерни калбартыр, септелге болгаш дааранылга мастерскаяларын, хеп чуур черлерни, уругларның албан черлерин организастаар, чоннуң чугула хереглелиниң бараанарын долузу-биле хандырар, ооң-биле чоннуң материал-культурлуг деңнелин бедидер—бистиң кооперасчыларның мурнунда туруп турар чугула сорулгалар мындыг.

ССРЭ-ниң хереглекчилер ниитилелиниң дээди органы Центросоюз чурттуң кооператив организацияларын төвүлеп удуртпушаан, делегейниң дыка хөй чурттарының кооперативтери-биле садыг харылзаазын калбаа-биле тудуп турар. Аңаа үндезилээш, бистиң кооператив төлээлеривис даштыкы чурттарга барып, даштыкы төлээлер Совет Эвилелинге кээп, бот-боттарының чурттарының экономиказы-биле, культура болгаш чаңчылдары-биле удур-дедир таныжып, үлегер-чижээн алчып, дуржулгаларын солчуп турар. Ол чорук улустарның эп-сеткил каттыжыышкынын, кооператорларның найыралдыг кады ажылдажылгазын быжыглаарынга улуг рольду ойнап турар.

Бистиң областың хереглекчилер ниитилелиниң эвилели, ооң бүгү хуучу кежигүннери делегейниң хереглекчилер кооперациязының хүнүн база-ла эки түңнелдер-биле уткуп турар. Олар 1960 чылдың бараан саарылгазының планын ниитизи-биле 100,6 хуу, ооң иштинде ниитиниң чемненилге черлери 100.6 хуу, белеткелдиң 112,9 хуу, үлетпүр бараанарын бүдүрер планын 110,3 хуу күүсеткен. Ол болза 1959 чыл-биле деңнээрге 4 миллион рубль түңнүг бараанны чонга хөйнү саткан, аъш-чем продуктуларының саарылгазы 297 муң, номнар садарының саарылгазы 26 муң рубльге өскен. Областа үлетпүрнүң болгаш аъш-чемниң 280 магазиннери, 100 ажыг үүрмек садыглар, 107 столоваялар ажылдап турар. Тыва облпотребсоюз хуучу кежигүннерни хаара тудуп, чогуур назылыг бүгү чурттакчы чоннуң барык 40 хуузун азы 42 муң кижини хуучу кежигүннерниң хүрээлеңинде киирип алган болгаш олар 399 муң рубльдиң дадывыр орулгазын кииргеннер. Областың, районнар төптериниң магазиннеринде чээли садыглаашкынны организастаан, 72 магазиннерде бригада садыгжыларын тургускан болгаш 43 магазиннер ээлчеглиг, дыштаныр хүннер чок база дүштевейн ажылдап турар.

Ниитиниң дыка хөй чемненилге черлериң чурттакчылар боттары хандыртынар кылдыр тургускан. Тыва областың кооператорлары СЭКП-ниң XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткаш, улуг күжениишкинниг ажылдап турарлар. Областың ырак, чоок булуңнарында үлегерлиг, мурнакчы кооператорлар өскен. Оларның арaзында Л. Н. Шамонина (Таңдының садыг эргелекчизи), И. Я. Санников (Улуг-Хемниң садыг эргелекчизи), А. В. Кузьмина (Каа-Хем райпозунуң садыгжызы). Скопин (облпотребсоюзтуң АТК-зының дарганнар бригадазының бригадири), Мельникова (Чөөн-Хемчик), Мацкевич (Кызыл), эш А. К. Хүренмей (Чадаана) болгаш оон-даа өскелер бар.

Тываның кооператорлары чеди чылдың үшкү чылының онаалгаларын чедиишкинниг күүседип тургаш, СЭКП-ниң XXII съездизин чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуурлар.

М. ДАЖЫ-НОРБУ,
облпотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазының оралакчызы.

Амданныг-даа, хоолулуг-даа

Каа-Хемниң «Кызыл тук» артелиниң дуржулгалыг кежигүнү Константин Чугаевке баштаткан бригада Енисейниң солагай талазында, колхоз төвүнден ырак эвесте силос салып ажылдап турар. Бригаданың кежигүннери 25 хире кижи. Оларның күш-ажылы эки организастыг болгаш бедик бүдүрүкчүлүг. Бригаданың кежигүн бүрүзүнүң сорук-чүткүлү чаңгыс — колхозтуң малынга четчир санныг, эки хоолулуг чемишти белеткээр. Олар ол сорулгазын багай эвес күүседип турар. Бригада он шаа-ла хонук ажылдап турар, ынчалза-даа шынааларда, эмгежок хөй сараат силосту ажыкка белеткеп кылган.

Маңаа колхозчуларның организастыг, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга колхозчу повар Стюра Сечи улуг дузаны чедирип турар. Ол чемни амданныг, янзы-бүрү кылдыр белеткеп, силосчуларны хүн бүрүде-ле тодуг-догаа кылдыр чемгерип турар. Ол шынна болгай, кижи тодуг боорга үүле бүттүнгүр болур.

Стюрага ол, шуут хову турлаанга, кидин-не аъш-чем кылып турда ужурашкан бис. Улуг пашта ховунуң амданныг мүнү коптарылдыр хайнып турду. Ооң чаагай чыды биске ырактан-на кээп, чемненир хөөнүвүстү хайындырыпкан. Стюра бистер-биле хөөрешпишаан, бирде мүнүнге, бирде чемниң ийи дугаарынга барып, оларның белен, белен эвезин улуг сагыш-човангыр хынавышаан-на турган, а ооң дузалакчы эжи Тамара Даржаа бисче бүдүү көргүлей каап, хамык аяк-савазын чугган, чайшөлээн-даа чок.

Олар ынчаар ажылдавас арга чок. Чүге дээрге кулинарлар кижи бүрүзүн чүгле тоттур чемгерер эвес, харын база дүрген болгаш культурлуг хандырар хүлээлгелиг болгай. Аяк, табак, омаaш, серээ шыңгыр, шиңгир кынны берген соонда үр-даа болбаанда чемненгеннерниң дыка хөйү кулинарларга өөрүп, четтиргенин илергейлевишаан, столундан туруп чоруп турдулар. Шакты көөрүвүске ол арaзы 30-даа минута четпээн.

Аът машиназы-биле сиген кестирикчизи Михаил Тумакай мынча диди:

— Бистиң поварларывыс дыка-ла эки ажылдаар улус. Бис шупту оларга ынак бис. Чамдыкта көөрге, ындыг-ла эки чем кылыпкы дег продукту чок-даа ышкаш боор, ол хирезинде-ле бар продукту-биле оларның кылып каан чеми салаа одура ызырба амданныг болур, кайгамчык-ла улус.

Көрүп турарга, ол шынавыла шын. Стюра биле Тамара хүлээнген ажылын дыка-ла кызымаккай болгаш ак-сеткилдиг күүседип турарлар. Оларның ажылы кончуг бөдүүн, ынчалза-даа, кижини күш-биле болгаш энергия-биле сорук киирбишаан, амыдыралга ооң кайы хире чугулазы деңнелге чок. Ынчангаш уруглар-биле эки хөөрежиксээвис келгеш, манап турувуста, олар база-ла ажылдап эгеледилер. Олар аяк-савазын чуп, столсандайларын аштай тыртып каапкаш, продукту ап, сууржe чоруур деп далажы бердилер. Ам канчаар, шак ындыг чугула ажылдакчыларның алдын шагын хорадырындан ойталааш, моон соңгаар улам-на эки ажылдап, улуг чедиишкиннинг болурун, ниитиниң малынга чемиш белеткеп турар ажыл-ишчилерге улуг дузаны чедирерин Стюра биле Тамарага күзеп кагдывыс.

К. ШАГАЛКИН.

Сөзүвүс ээлеп турар бис

Тандының садыг, белеткел болгаш хөй-ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчылары СЭКП-ниң XXII съездизинге бедик көргүзүглерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка киргеш, боттарының алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар. Олар 5 айларның саарылга планын садыг талазы-биле 102,7 хуу, белеткелдер талазы-биле 147 хуу, хөй-ниитиниң чемненилгезиниң талазы-биле — 104,7 хуу күүсеткеннер.

Район төвүнүң магазини (эргелекчизи эш Л. Н. Шамонина), «Кызыл партизан» совхозтуң магазини (эргелекчизи эш А. С. Федосеенко), Хадын магазини (эргелекчизи эш В. Карюк), Кочетово магазини (эргелекчизи эш В. Д. Банщикова) эрткен беш айларның бараан саарылгазының планын ажыр күүседип, мурнакчы садыг черлери болуп турар. Районда хөй-ниитиниң чемненилге черлери, ол ышкаш тарылга кампаниязындан эгелээш, хову турлагларында ажыткылаан 11 кухнялар база-ла багай эвес ажылдап, амданныг, эки шынарлыг аъш-чемге чоннуң негелдезин эки хандырып турар.

Чедиишкиннерни кижилер шиитпирлээр. Бисте А. С. Федосеенко, Л. Н. Шамонина, М. М. Черепанова, Е. В. Дмитриева ышкаш дуржулгалыг болгаш хоочун садыг ажылдакчылары, повар эш В. С. Метельков, белеткелчи эш П. И. Поляков дээш оон-даа өске он-он мурнакчылар бар. Олар боттарының садыг мергежилин доктаамал бедидип, ажылга харыысалгазын ханызы-биле медереп билип, боттарынга-даа, өскелерге-даа негелдени дыңзыдып тургаш эки түңнелдерни чедип ап турарлар. Ол ажылдакчылар боттарының ак-сеткилдиг, бедик үре-түңнелдиг ажылы-биле чоннуң хүндүткелин, администрацияның мактаалдарын удаа-дараа ап келгеннер.

Райпо баштаар чери эрткен-даа, бо-даа чылын садыгның полит-экономиязын өөренир бөлгүмнү тургускаш, ында район төвүнүң садыг ажылдакчыларын өөредип турар. Районнуң садыг ажылдакчыларының семинарын чылда ийи катап чорудуп турары бисте шуут чурумчаан.

Садыгда чамдык чаа, депшилгелиг аргаларны база хереглеп, нептередип турар бис. 8 магазинде шууштуруп садыглаар, столоваяларда чемненикчилер боттары хандыртынар арганы шагда-ла хереглеп чорутан. Бараанарны садыг четкилеринге шуут чедирип турар бис, оон ынай садыгжылар санажылга чокка халажып ажылдаар арга бисте база хереглеттинип турар.

Бистиң районнуң кооператорлары Каа-Хем районнуң кооператорлары-биле чаржып турар. Ол чарышка бирги черни бистиң райпо ээлеп келген болгаш моон-даа соңгаар ээлээр дээрзинге чигзинмейн турар бис.

М. КОЛОМЫСОВА,
Таңды райпозунуң баштаар чериниң даргазы.

КООПЕРАСЧЫЛАРНЫҢ ДЭЭРЕЛЕРИ

Өвүр районнуң кооперасчылары майда бараан саарылгазының планын 115,8 хуу, а июньда ол талазы-биле планны чедиишкинниг күүсеткен. Райпонуң дээре ажылдыг садыгжылары: чижээ, Солчур магазининиң эргелекчизи Б. Өмчүр болгаш садыгжы Сандыйман майда саарылга планын 144,7 хуу, июньда планын 103 хуу күүсеткен.

Саглы магазини (эргелекчизи эш Чөвүкпен, садыгжызы эш Кыс) бараан саарылгазының планын майда 155 хуу, раймаг — 100 хуу күүсеткен. Раймагта садыгжылар Далай-оол, Кертик-Кара кайызы-даа садыг шугумунга он ажыг чылда өре, самчыгдал чок шудургу ажылдап келген.

А. ОЙДУП.

Ажылга кызымак садыгжы

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң Балгазын суурда магазин эргелекчизи Зоя Тазмина онаашкан ажылынга кызымак. 1956 чылда Кызылдың садыг училищезиниң өөредилгезин ол дооскаш, бо магазинге ажылдай берген. Баштайгы үеде аныяк садыгжыга бергелер таваржып тургулаан. Ындыг-даа болза, бергелерни ол ажып эрткен.

Ол чоорту садыг ажылынга мергежип чаңчыккан, мурнакчы садыгжыларның дуржулгазын солуннардан номчуп таныжкан, ол чорук оон садыг ажылынга мергежииринге идиг болган. Зояның ажылдап турар магазининде кезээ чоннуң чугула хереглээр бараанары үргүлчү бар болуп турар.

Магазинде бараанар чурум-чыскаалдыг, көрүштүг кылдыр делгеттинген. Бараан бүрүзүнүң өртээн көскү кылдыр бижээн. Садыгжы хереглекчилерниң чагыын ёзугаар 6 тарааныр машинаны, 3 мотоциклди, хеп чуур машинаны 1-ни эккелдиргеш оларга садып тараткан. Майда бараан саарылгазының планын ол 103 хуу күүсеткен. Магазинниң ишти үргүлчү арыг-шевер. Чеди чылдың үшкү чылында бараан саарылгазының кварталдар болгаш чыл планын ажыр күүседири-биле боду хүлээлгени албышаан. Бай-Хаак суурда магазин эргелекчизи эш Шоминаны социалистиг чарышка кыйгырган.

В. ШОЙЛАА.

Монгуш Тоорук 1958 чылда Кызылдың садыг-кооператив школазын дооскан, ам Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң сүт-бараан фермазында садыгжылап ажылдап турар. Ажылдааның баштайгы хүннеринден эгелээш-ле Монгуш бодун чүгле эки садыгжы кылдыр эвес, харын база эң эки хөй-ниитичи кылдыр көргүскен. Ол, фермада комсомолдуң группоргу, колхозтуң херээженнер совединиң ында төлээзи, агитатор. Ам дүк кыргылдазының кидин түлүк үезинде Монгуш кыргыкчыларның ортузунда организакчы болгаш таныдылга ажылын чорудуп, ол ажылды чедиишкинниг башкарып турар.

Эки садыгжы ажылы дээш, Монгуш Тоорукка «Областың эки садыгжызы» деп атты тывыскан. Партияның ам болур XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка киришкеш, ол бараан саарылгазының чыл планын съезд ажыттынарынга чедир күүседир деп хүлээлгени алган. А бо чылдың эрткен кварталдарының планын ол эки күүсеткен.

ЧУРУКТА: Монгуш Тооруктуң ажылдап турары.
Сөзү болгаш фотозу В. ЛУТКОВТУУ.

Чаа чүүлдерни кылыры күзенчиг

Үлетпүрнүң болгаш аъш-чемниң бараанары-биле чоннуң хандырылгазы бистиң областа чыл келген тудум улам экижээниң амыдырал бадыткап турар. Ынчанмыже, амыдырал чаагайжып экижээн тудум-на, чоннуң херегледери хүн бүрү өзүп, янзы-бүрү хевирлерге калбарып турар. Ол дээрге чүгле сан талазы-биле эвес, а хамыктың мурнунда шынар талазы-биле өзүлде болгай. Маңаа чижек кылдыр хоорайлар болгаш районнар төптерин эвес, а колхозчу малчыннарның херегледерин айтырга-ла четчир. Ыракты Эрзинниң болгаш Тес-Хемниң малчыннары мурнукузу ышкаш даалымба, чиик өртектиг шокар пөстер, кирсовый салогтар негеп турар эвес, а харын кылыглыг пөстерден кылган платьелер, костюмнер болгаш пальто тоннар, хром салогтар, радиоприемниктер чижектиг херегледиң эң эки бараанарын садып ап, ажыглап турар болгаш ындыг бараанар-биле малчыннар ортузунга садыглаашкынны доктаамал чорударын негеп турарлар.

Чоннуң өзүп турар херегледерин долузу-биле хандырар төлээде, садыглаашкынны хереглекчилерже улам-на чоок, янзы-бүрү хевирлерлиг, шаг-үениң байдалдарынга улам-на таарыштыр организастаары негеттинип турар. Чижээ, кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге садыглаашкынны үзүктелиишкин чок чорударының болдунар аргаларын өөренип көрзе чогуур.

Кызыл хоорайга болгаш районнар төптеринге-даа аъш-чем бараанарын садыглаары чоннуң херегледеринден хожудай бээр чорук бар болгулаар, хоорайларга киоска садыглар дыка улуг рольдуг болуп турар. Таарымча чок чүве чүл дизе, чайгы үеде киоскалар чанынга кижилер сускун ижип, чииги-биле чемненип ап болур аргажок, чамдык таварылгаларда кружкаларда пиво азы квас туткан кижилер дола берген, сыңмарлашкан турар. Ылаңгыя Кызылдың чайгы парыгынга киоскалар чанынга чоннуң сускун ижип алырынга таарымчалыг байдалды тургузарынче ууланган чаа чүүлдү кылыры күзенчиг.

М. ОЮН.

Он дөрт чылда садыгга

Эрзиң райпозунуң коллективиниң идепкейлиг ажылдакчызы К. Дүгер садыг шугумунга 14 чыл дургузунда кончуг кызымак ажылдап келген. Ол-ла үениң иштинде эки ажылдааны дээш «Совет садыгның шылгараңгайы» деп демдек-биле ол шаңнаткан.

Дүгер ам райпонуң бараан складының эргелекчизинде ажылдап, бараан саарылгазының планын ай санында-ла 100—110 хуу күүседип келген. Ол ышкаш район төвүнде магазин эргелекчизи С. Седен ай, квартал санында бараан саарылгазының планын 100—107 хуу күүседип турар. Садыгжылар Д. Дамчанов, О. Намзараева онаашкан ажылынга шудургу чүткүлүн салган.

В. ИДАМ.

Айтырыгдан эгелээр

Кижилер кымдан-на эң хөй айтырыгларны салып турарыл?—дээр болза: садыгжы кижиден деп харыылаза черле чазыг чок.

Кижи боду садыгга кире бергеш, ону эскербейн баар. Чүге дээрге ол садып алыкчы болгай. Ол-бо бараан кайгап, магадап: «Ооң өртээ чежел? Шынары кандыгыл? Каш метр чедерил?» деп садыгжыдан айтырар дээш, өске кижилерниң база-ла ынчаар айтырып турарын кичээнгейге албайн баар.

Кызылдың № 1 бараан садыының пөс-таавы салбырында аныяк садыгжы эш Биче-оолдуң ажылы база-ла айтырыгдан эгелээш, харыы-биле доостур. Улуг, биче-даа, таныыр, танывас-даа кижилер айтырып-ла турар:

— Бо пөстүң өртээ кажыл?
— Мооң шынары кандыгыл?
— Каш метрни алза чедерил?
— Костюм материалы бар бе?...

Садып алыкчының ол-ла бүгү айтырыгларынга эш Биче-оол эптиг-ээлдек харыылап, кижилерниң хереглээн бараанын ап бербишаан, бодунуң ээлчээнде база-ла айтырып турар:

— Силерге кандыг пөс херек ирги?
— Каш метрни алыр силер?
— А дараазында кымыл?

Эш Биче-оол облпотребсоюзтуң садыг-кооператив школазынга 1955 чылда өөренип кирген. Ынчалза-даа школаны дооспаанда ону шериг албанынче келдире берген. Соругдаан соруунга чүткүлдүг эр бодунуң садыгжы болур күзелин кагбаан болгаш үш чыл эрткенде халажып келгеш база катап ол-ла школазынга өөрени берген. Ону 1959 чылда дооскан. Бистиң чуртувуска кандыг-даа күзел боттанып турар. Биче-оол ам садыгжы болу берген.

Баштайгы удаазында чаа ажыл дыка берге турган. Күш-ажылга ынакшыл, кижилерге ажыктыг чүвени кылыр дээш чүткүл, ажыл талазы-биле хоочун, мергежилдиг эштериниң сүмези аңаа дузалаан. Сенди ажылдап келген ийи чылдарының дургузунда чаңгыс-даа көпеек хире тудагдал кылбаан болгаш планын ажыр күүседип турар. Аныяк садыгжының ак-сеткилдиг, кызымак, шудургу чорууң үнелеп көргеш, Кызыл горпозунуң баштаар чери ооң эки ажылын каш удаа демдеглеп, өртектиг чүүлдер-биле шаңнап келген.

Аңаа бодаарга, садыглаар ажыл шоолуг-ла берге эвес ышкаш болур. А херек кырында ындыг эвес. Бодап-даа көрүнер даан: кижилерге дыңнангыр, сагыш-човангыр, культурлуг болур, кызымак тайылбырлап бээр, сүмелээр, бараан шилип алырынга дузалажыр, кижилерни саадатпас. Ол дээрге улуг, чаагай херек.

— Садып алыкчылар дээрге, негелделиг чон болдур ийин — деп, эш Сендиниң чугаалап турары-ла шын. Бистиң чуртувуста кижилерниң амыдыралы хүн келген тудумна экижип турар. Садып алыкчыларның негелде-хереглели дүүнгүзүнден бөгүн улам-на улгадып турар.

Садыгның хагдынарының бир шак хире мурнунда чүве. Кызылдың үлетпүр бараанарының № 1 садыының пөс салбырынга кире бердим. Бараан садып алыры-биле оочурлаан кижилер ам-даа хөй болду. Янзы-бүрү бараанны карак шокараңайнып турар кылдыр делгеп каан өрээлде, ортумак сынныг, додуга берген хүреңзимээр арыныг, түң дег ак диштери чайнап турар, чазык шырайлыг, кара халат кеткен аныяк оол дүрүг пөстү аваангыры аажок аңдара-дүңдере тырткылааш, метрлей шаапкаш, аамак-даа четпээнде самбының шак-шок кылдыр какылааш, өртээн түңнепти:

— 11 рубль-дыр, угбай.

Ол арaзында база бир садып алыкчы, аныяк уруг, чугаа кадында айтырды:

— Дүү аржыылдың өртээ кажыл?

Чай чок турган садыгжы дыңнавайн барган боор кылдыр бодадым. Ынчалза-даа ол саат чок харыылап берди:

— 1 рубль 20 көп! Алыксап турсен бе, дуңмакым? Бичии-ле мана, ала шаап берейн.

Юбка материалынга каш метр постон чедерил?
— 75 см чедер-ле.
— Кара сатин бар бе?
— Бар, бар!

Айтырыг улашкаш турупкан. Харыы-даа саадавас. Аныяк садыгжы Биче-оол ол болду. Чүве садып алган кижилер аңаа: «Четтирдим!» деп чугаалааш, таарзынган хевирлиг чоруп турдулар. Пөс-таавы салбыры квартал планын 101 хуу күүсеткен. Майда 38 муң рубльдиң бараанын садар тургаш, 40 муңнуун саткан. Июньда 50 муңга садып саарар планын салбырның садыгжылары ажыр күүседир деп турарлар.

А. КУЛАРОВ.

Кызылдың садыг-кооператив училищезиниң өөреникчилери Аткнина Тамара биле Монгуш Сумуя чүгле эки өөренип турар эвес, харын училищеде бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң идепкейлиг киржикчилери. Олар кайызы-даа хөй ырларны билир, оларны аянныг эки ырлаарлар, ынчангаш ниити ыр бөлүүнге-даа киржип, боттары чаңгыстап-даа ырлап турганнар. Ам олар областың бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге белеткенип турарлар.

Чурукта: А. Тамара биле М. Сумуя чаа ырны өөренип турлар.
Фото А. Нугурактыы.

Ооң мергежили

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунга хлеб быжырар чер тургустунгандан бээр 10 чыл ажып турар. Оон организастаттынганының баштайгы хүннеринден эгелээш бо үеге чедир колхозчу Шактар Манзайович Монгуш хлеб быжырып, колхозчу суурну, хову бригадаларын, ырак, чоокта малчыннарны, тудугжуларны эки шынарлыг хлеб-биле хандырып келген.

Шактар Манзайовичиниң хлеб быжырар уран аргазын суурнуң он-он чурттакчылары өөренип алган. Бо хүннерде Кызыл-Чыраа суурда хлеб быжырбас бажың-даа ховар апарган.

Хлеб быжырар черге делгем ийи өрээлдерлиг, крышалыг бажынны тускайлаан. Ш. Монгуштуң шудургу күш-ажылчы чоруу-биле хлеб быжырар чериниң ишти, дашты үргүлчү арыг чылар.

Мергежилдиг быжырыкчының холун дамчып, хүнде-ле 228 килограммдан эвээш эвес эки шынарлыг хлеб колхозчу ажыл-ишчилерни хандырып турар.

М. ЧИМБИИ.

КЫДАТТЫҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ 40 ЧЫЛ ОЮНГА

ЧОННУҢ ШЫЛГАРАҢГАЙ БАШТЫҢЧЫЗЫ

Улуг кыдат улустуң чаа амыдырал дээш демиселинге ооң шылгаттынган баштыңчызы болгаш организакчызы Кыдаттың Коммунистиг партиязының тургустунган хүнүнден бээр бөгүн 40 чыл оюу болган. Таптыг-ла дөртен чыл мурнунда кыдат марксистерниң Шанхайга чажыды-биле болуп эрткен I съездизи Кыдаттың Коммунистиг партиязының тургустунганын чарлаан.

Коммунизмниң тиилелгези дээш демиселди бодунуң эчис сорулгазы кылдыр чарлаан марксисчи партияның тургустунганы Кыдаттың төөгүзүнге шылгараңгай болуушкун болган. ККП болза Россияга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының шуут салдары-биле Кыдатка эгелээн ажылчын шимчээшкининиң шапкын көдүрлүүшкүнүнүң, калбак антиимпериалистиг болгаш антифеодалдыг демиселдиң байдалынга тургустунган.

«Октябрьның бооларының даштаашкыны биске марксизм-ленинизмни чедирип келген — деп, эш Мао Цзе-дун бижээн.—Чурттуң салым-чолун тодаргайлаарынга болгаш бодунуң хууда айтырыгларын чаарты көөр талазы-биле пролетаржы үзел-бодалды хереглээринге Октябрь революциязы делегейниң болгаш Кыдаттың депшилгелиг элементилеринге дузалаан. Орустарның оруу-биле чорууру—түңнел ол турган».

Кыдаттың Коммунистиг партиязы ол дөртен чылдарның дургузунда алдарлыг дайынчы орукту эрткен. 50-ден хөй эвес кижи санаттынып турган эвээш марксистерден ККП Кыдатты—мурнунда Азияның хожудаңгай, чартык колониалдыг турган чуртун—чырыткылыг, социалистиг келир үеже бүзүрелдиг аппар чоруур коммунистерниң күчүлүг хөй миллионнуг партиязы кылдыр өзүп үнген. Кыдаттың Коммунистиг партиязы бодунуң оруунга улуг бергелерни ажып эртпишаан, революстуг тулчуушкуннарның одунга өскен болгаш быжыккан. ККП болза бодунуң маадырлыг ажыл-чорудулгазының 28 чылдарын чажыт ажылдың, япон империализмге удур партизан демиселиниң, национал-хосталгалыг дайынның, гоминьданчы тергиидээшкинге удур хамаатының кадыг-дошкун революстуг дайыннарының нарын-берге байдалдарынга эрттирген.

Санап четпес каража-когаралдарга таварыштышаан, ККП чоннуң эрге-ажыктарын кезээде камгалап, кыдат ажылчын аңгыны, тараачыннарны болгаш бүгү ажылчы чоннарны эрге-чагырга дээш, эки амыдырал дээш демиселче чайгылыш чок баштап келген. Гоминьданчы тергиделдиң аар-берге чылдарында хөй муң коммунистер чанкайшичи хоругдалдарга өлгеннер. Боттарының амытынын партияның өлүм чок хереэ дээш берген кайгамчыктыг революсчу-коммунистер Ли Да-чжао, Цюй Цю-бо, Пын Бай, Фан Чжи-мин, Дэн Чжун-ся, Е-тин болгаш өскелерниң-даа тураскаалын Кыдаттың улузу ыдыктыы-биле кадагалап чоруур.

Партияны, ооң чөленир революстуг баазазын узуткап чок кылырын дайзыннар чаңгыс удаа эвес оралдажып турганнар. Кыдаттың Коммунистиг партиязын болгаш ооң чепсектиг күштерин узуткап чок кылыр дээш, Чан Кай-ши улуг шаажылакчы походтарны хосталган районнарже беш катап кылган. Ынчалза-даа ону кылыры Чан Кай-шиге-даа, япон эжелекчилерге-даа, америк империалистерге-даа күш четтинмээн. Улус массалар-биле ыяк сырый харылзаалыг Кыдаттың Компартиязы чыл келген тудум-на дадыгып быжыгып, күш кирип турган. 1934—1935 чылдарда революстуг Кызыл армияның чоруткан Улуг поход ККП-ниң төөгүзүнге алдарлыг арын болуп кирген. Аш-чутка болгаш чанкайшичи шериглерниң артык күштери-биле үзүктел чок дайылдажышкыннарга туруп шагзыраан кыдат Кызыл армияның отрядтары чурттуң мурнуу чүгүнден соңгу чүгүнче элээн каш муң километрни эрткен болгаш Шэньси-Ганьсу — Нинся деп кызыгаар районунга, япон халдаашкынга удур демисел чорудар чаа революстуг чөленгииш баазаны тургусканнар. Кыдаттың Коммунистиг партиязының тургускан чепсектиг күштери 1937—1945 чылдарда япон эжелекчилерге удур демиселдиң кол аар бергезин бодунга шыдап эрттирген. ККП-ниң канчаардаа аажок улуг ачы-хавыязы чүдел дээрге даштыкы эжелекчилерге удур демиселдиң чаңгыс аай национал фронтузун тургусканы болур.

Демиселдиң чылдарында Коммунистиг партия партийжи тургузуушкуннуң хереэнге, улустуң чепсектиг күштерин тургузарынга, эки амыдырал дээш демиселче хоорайның болгаш кедээниң ажылчы чоннарының калбак массаларын организастаарынга болгаш сырый каттыштырарынга байлак дуржулганы чедип алган. Улусчу эрге-чагырганы тургузарының болгаш улуг хемчээл-биле ажыл-агый база культура амыдыралын удуртуруунуң дуржулгазын коммунистер боттарының революстуг баазаларынга мөөңнеп турганнар. 1949 чылда улус революциязының тиилээниниң үезинде ККП болза кыдат улустуң чогум-на шак ындыг организастыг, дайынчы аргалыг, коргар чүвени билбес авангарды болу берген турган.

Империализмге, феодализмге болгаш бюрократтыг капиталга удур утланган Кыдатка улус революциязының төөгүлүг тиилелгези, ажылчы чоннарны боттарының болгаш даштыкының кулданыкчыларының чүс-чүс чылдардагы мөлчүгделинден хостааны болгаш Кыдат Улус Республиканы тургусканы Кыдаттың Компартиязының ажыл-чорудулгазы-биле чарылбас холбаалыг. Мурнакчы марксисчи-ленинчи теория-биле чепсегленген чүгле Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле кыдат улус иштикиниң болгаш даштыкының каттышкан күштерин ашкан тиилелгени чаалап ап, социалистиг лагерьниң чурттарының сырый каттышкан өг-бүлезинге кирген хамаарышпас күрүнени тургузуп шыдаан.

Кыдаттың улусчу революциязы делегейниң пролетар революциязының кезээ болуп хөгжүп келген. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының эгелээн хереэн ол уламчылаан. «Кыдат улус кыдат революцияны Октябрьның социалистиг Улуг революциязының уламчылалы кылдыр кезээде көрүп келген болгаш көрүп-даа турар база ону кайгамчык улуг алдар кылдыр санап турар» деп, Мао Цзе-дун демдеглээн.

Кыдатка улусчу революция Азияда империализмниң туруштарынга өлүмнүг согуушкунну таварыштырган, делегей күштериниң деңзигүүр байдалын социализмге ажыктыг кылдыр өскертиринге канчаар-даа аажок улуг чергези-биле идиглиг болган. Ол национал-хосталгалыг шимчээшкинге чаа күчүлүг идигни берген, улустарга, ылангыя Азияның, Африканың болгаш Латин Американың улустарынга улуг салдарны чедирген.

КУР-нуң тургустунганы Кыдаттың Коммунистиг партиязының төөгүзүнде чаа үе-чада болган. ККП башкарыкчы партия болу берген. Партия бодунга дээре улугну тургузарын эгелээн хөй миллион качыгдаан улустуң баштыңы апарган. Чамдык-кезик үрегдеттирген, кошкак үлетпүр болгаш хожудаңгай кедээ ажыл-агый үре-салгал болуп улусчу эрге-чагыргага келген. Үлетпүр бүдүрүлгениң деңнелиниң талазы-биле Кыдат капиталистиг сайзыраңгай күрүнелерден 100—150 чылдарда хожудаан турган. Чуртта хереглеп турар каңның 95 хуузун, машиналарның 76 хуузун, нефтиниң 99,8 хуузун болгаш пөс кылыгларның 21 хуузун дашкаартан чурт иштинче киир сөөртүр ужурга Кыдат таварышкан турган. Кыдат эштерниң илергейлеп турарын ёзугаар алырга, Кыдат «түреңги болгаш чанагаш чурт» болуп турган.

Ол байдалдар турда Кыдаттың Коммунистиг партиязы бодунуң улузун чаа, социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң оруу-биле дидим баштап чорудa берген. Улус-демократтыг тургузугнуң тургустунган үезинден бээр эрткен кыска хуусааның дургузунда кыдат улус бодунуң эрте-бурунгу черинге социализмни тургузар талазы-биле эвээш эвес чедиишкиннерни чедип алган. Кижини кижи мөлчүүр чорук кезээде узуткаттынган; чурттуң социалистиг индустриализациязының үндезиннери салдынган; хоорайның болгаш кедээниң экономиказында социалистиг чаартылгаларның нарыы чорудулгазы доозулган; политиктиг болгаш идеологтуг фронтуларга шиитпирлиг тиилелгелер чедип алдынган. Ооң түңнелинде пролетар диктатуразының бүгү звенолары, ажылчын аңгының болгаш Коммунистиг партияның удуртукчу байдалы быжыккан.

Партия кыдат улустуң чогаадыкчы энергиязын болгаш күчүлүг күштерин элээн каш беш чылдарның дургузунда Кыдатты бедик сайзыраңгай улус ажыл-агыйлыг болгаш мурнакчы культуралыг күчүлүг социалистиг күрүне кылдыр хуулдурарынче угландырып турар. Капитализмден социализмче шилчилгениң үезинде Кыдаттың улузунуң мурнунга Коммунистиг партияның салган кол сорулгазы ындыг-дыр, ол сорулга ККП-ниң VIII Бүгү-кыдат съездизиниң болгаш Кыдаттың Компартиязының ТК-ның дараазында болгулаан пленумнарының шиитпирлеринде улам тодараттынган.

Ол төөгүлүг сорулганы күүседиринге кол чүүл болза. кыдат улустуң чедиишкинниг күүседип турары, чурттуң социалистиг индустриализациязы болур.

Кыдаттың социалистиг экономиказы бедик темпилер-биле хөгжүп, ажыл-агыйны социалистиг план ёзугаар чорударының маргыш чок артык күштерлиин көргүзүп турар. Чүгле баштайгы бешки чылда безин Кыдатта үлетпүр продукцияны эрткен чүс чылдарнындан хөйнү бүдүрген. Кыдат ажылчы чоннарның эрес-маадырлыг күш-ажылы ийиги беш чылдың кол-кол онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир арганы берген. Сөөлгү үш чылдарның дургузунда үлетпүрнүң нииги продукциязының чылда ортумак немелде өзүлдези 40 хуу ажыг болган, ол болза бирги беш чылда чылдың ортумак немелде өзүлдезинден ийи катап ашкан дээни ол-дур.

Бо чылдың январьда ККП ТК-ның сески чыылдазының IX пленуму үлетпүр бүдүрүлгеде чедиишкиннерни демдеглевишаан, Кыдат ам каң эзилдириишкининиң талазы-биле делегейде алдыгы черде, а хөмүр даш тывыышкынының талазы-биле—ийиги черде турар деп демдеглээн. Ол болза, коммунистерниң партиязының удуртулгазы-биле КУР-нуң ажылчы чоннарының чедип алган улуг тиилелгези-дир.

Кыдатта калбак хемчээлдер-биле чорудуп турар культура революциязы болза Коммунистиг партияның аажок улуг ачы-хавыязы болур. Хосталырының мурнунда чуртка он кижиден чүгле бир кижи бижик билир турган болза, ам чүгле эге школаларда безин 90 миллион ажыг, ортумак өөредилге черлеринде —13 миллион кижи өөренип турар.

Кыдат коммунистерниң чугаалап турарын ёзугаар алырга. «чедип алдынган чедиишкиннер улуг походта чүгле баштайгы базым болур». Кыдат улустуң болгаш ооң Коммунистиг партиязының оруунда хөй-хөй бергелер бар, ындыг болза-даа таарымчалыг байдалдар база-ла бар болуп турар. Ол дээрге, Совет Эвилелиниң, бүгү социалистиг чурттарның акы-дуңма найыралы болгаш дузаламчызы-дыр. Ол найыралдың болгаш дузаламчының улам ыңай быжыгып турарының чайыннанчак херечизи болза, Совет Эвилели биле КУР-нуң аразында экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың дугайында дугуржулгага чоокта чаа ат салганы болур. Социалистиг чурттарның улуг кады найыралдажылгазының тендиш дивес үндезини болза, социалистиг интернационализмниң принциптери, акы-дуңма чурттарның ак-сеткилдиг сырый кады ажылдажылгазы болгаш кайы-кайызынга дузалажылгазы болуп турар.

Кыдатта улусчу революцияның тиилелгези болгаш социалистиг тургузуушкунда чедиишкиннер социализмниң делегей системазының тургустунганы болгаш быжыкканы-биле, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң хөгжээни-биле шуут холбашкан.

1960 чылдың ноябрьда коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Москвага болган Чөвүлел хуралының дугайында ККП ТК-ның IX пленумунуң резолюциязында айтып турары болза: «Социалистиг лагерьниң сырый каттышканы болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттышканы бүгү делегейге тайбың дээш, национал хосталга дээш. демократия болгаш социализм дээш демиселге бүгү чурттарның улустарының тиилелгезиниң эң чугула үндезин магадылалы болур». Совет-кыдат найырал болза социализм тургузуушкунунуң чугула болгаш чарлынмас кезии болур.

Эрткен чылдың декабрьда Москвага болган митингиге эш Лю Шао-циниң медеглээни болза: «Бистиң сырый каттыжышкынывыс идеалдарның ниитичизи-биле болгаш ажыл-херектиң ниитичизи-биле быжыккан. Ол сырый каттыжышкын нииги дайзыннарга удур кады демиселге хөгжээн болгаш быжыккан. Ол сырый каттыжышкын марксизм-ленинизмге, пролетаржы интернационализмге үндезилеттинген. Ол дээрге, шуурганнарга үр үениң шылгалдаларын эртип келген улуг сырый каттыжышкын-дыр, ону делегейде кандыг-даа күш сый шаап шыдавас».

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы ККП-биле, социалистиг чурттарның бүгү акы-дуңма партиялары-биле, бүгү делегейниң марксисчи-ленинчи партиялары-биле чаңгыс эпти болгаш найыралды быжыглаар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып келген болгаш кылып-даа турар.

СЭКП ТК-ның Бирги секретары эш Н. С. Хрущевтуң айтып турганы болза: «Бистиң партиявыс бо улуг найыралды быжыглаар дээш бүгү күжениишкиннерин кезээде салып келген болгаш салып-даа турар. Бүгү чурттарның коммунистери-биле бир дөмей улусчу Кыдат-биле, кыдат коммунистер-биле бистиң эчис сорулгавыс чаңгыс—тайбынны хандырары болгаш социализмни тургузары. нииги эрге-ажыктар—күш-ажылдың кижилериниң аас-кежии болгаш чаагай чоруун хандырары, нииги принципиалдыг быжыг үндезин—марксизм-ленинизм болур».

Кыдаттың Коммунистиг партиязы улуг сорулгаже—социалистиг ниитилелди тургузарынче бодунуң улузун бүзүрелдиг баштап орар. Совет Эвилелиниң коммунистери, бүгү совет улус социализмниң оруунга чаа-чаа тиилелгелерни чедип алырын акы-дуңма кыдат улуска болгаш ооң шылгаттынган хөй миллион отряды—Коммунистиг партияга күзеп турар.

В. КАРЫМОВ.

Раскының медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары Дин Раскының парлалга конференциязы июнь 27-де Чикаго хоорайга болган.

Америк информас агентилелдерниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, парлалга конференциязынга кол кичээнгейни Каттышкан Нацияларның Организациязында Кыдат Улус Республиканың дүрүм ёзугаар олудун тыпсыр дугайында айтырыгже угланган турган. «Каттышкан Нациялар Организациязынга кирерин чедип алыр дээш коммунистиг Кыдаттың чаа оралдажышкыннарын бузээлээр сорулга-биле тускай тактиканы» Каттышкан Штаттар ам-даа ажылдап кылбаан чүве дээрзин күрүне секретары Раск парлалга конференциязынга медеглээн деп, Юнайтед Пресс агентилели дамчыткан. «КНО-га кызыл Кыдатты киирбес дээш» чөпшээревес эргени Каттышкан Штаттар Айыыл чок чорук Чөвүлелинге ажыглаар бе дээрзин ам дээрезинде чугаалаар аргажок деп Раск айыткан.

Парлалга конференциязы чорупт турда күрүне секретары герман айтырыгның талазы-биле, ылангыя Барыын Берлин дугайында айтырыгның талазы-биле Каттышкан Штаттарның туружун база катаптап турган.

Дж. Кеннединиң парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Июнь 28-те АКШ-тың президентизи Д. Кеннединиң ээлчеглиг парлалга конференциязы болган. Герман айтырыгта совет туруш «Европаның болгаш АКШ-тың айыыл чок чоруунга база тайбынга кыжаныг» болуп турар дээр янзылыг болгаш «Берлинден эвилелчи күрүнелерни үндүр кызар талазы-биле» кампанияны чорудуп турар дээр аянныг бадыткап турар медеглелди президент номчаан.

Барыын талакы эвилелчилер боттарының «амыдыралчы эрге-ажыктарын» туруштуу-биле камгалаар апаар деп демдеглевишаан, президентиниң оон ыңай чугаалааны болза: «Германияга хамаарыштыр доостунмаан херектер бар дээрзинге бис каттыжар бис. Оон туржук бистер Берлинниң улузунуң хостуг шилилгени кылыр эргезин улуу-биле камгалаарын хандырып турар кандыг-даа саналдарны чугаалажып көөрүнге кезээде белен болур бис». Ынчалза-даа президент болза Барыын Берлин дугайында совет саналдар «удурланышкак угланыышкынныг» болуп турар кылдыр бадыткаан.

«Берлин кыжанышкынын үткуур дээш» кезик-чамдык мобилизация кылыр дугайында айтырыгны чазак көрүп турар дээрзиниң дугайында бар апарган дыңнадыгны тайылбырлап бээрин парлалга конференциязынга киришкен кижилер президентиден дилээннер. Амгы үеде меңээ ол чергелиг кандыг-даа санал кирбээн деп, президент харыылаан.

Чазак болза герман айтырыг талазы-биле Францияның президентизи де Голль-биле болгаш Англияның премьер-министри Макмиллан-биле доктаамал харылзааны тудуп база совет тайылбыр бижикке харыы дугайында олар-биле сүмележип турар деп, Кеннеди чугаалаан.

Ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында айтырыгның талазы-биле президент база-ла медеглел кылган.

Венага Н. С. Хрущев-биле бодунуң ужуражылышкынын ам ол канчаар үнелеп турарыл дээрзиниң дугайында корреспондентилерниң айтырыгларынга харыылавышаан. Кеннеди болза, мээң бодалым-биле алырга, ол ужуражылышкын меңээ-даа, ол ышкаш Н. С. Хрущевка-даа ажыктыг болганы чугаажок деп чугаалаан. Ол чергелиг чаа ужуражылышкыннарга хамаарыштыр кандыг-бир планнар меңээ амгы үеде билдинмес болуп турар деп, ол чугаалаан.

Аныяктарның бүгү-делегей шуулганының демдээ

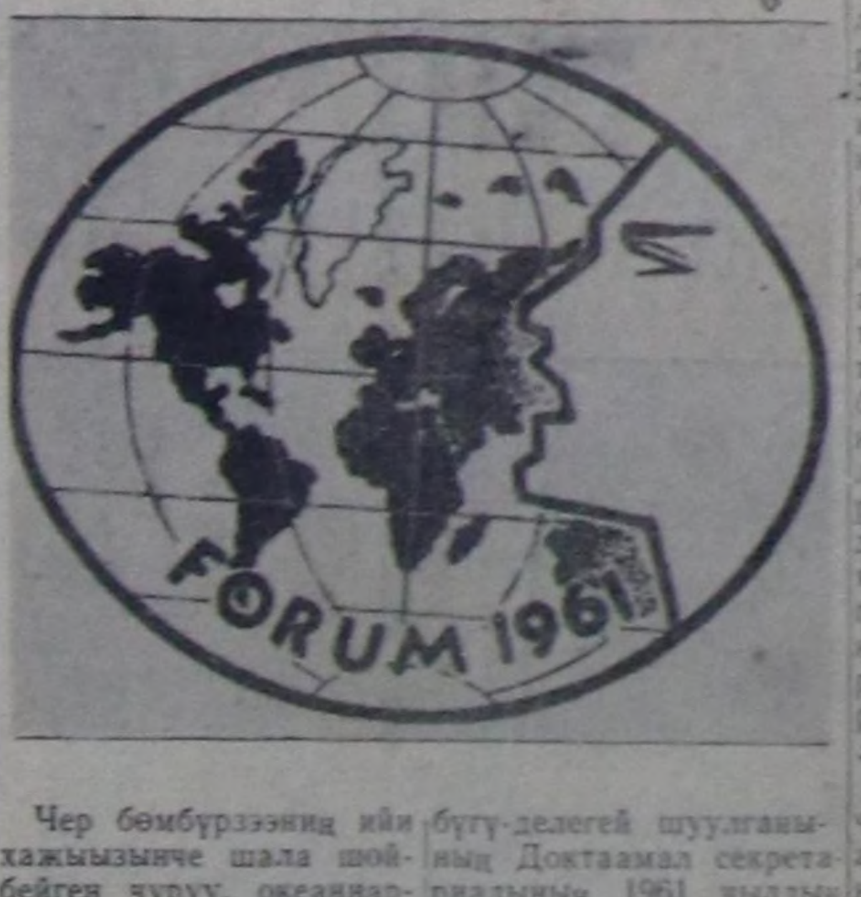

Чер бөмбүрзээниң ийи хажызынче шала шөйбейген чуруу, океаннарның ак-көк делгемнери, диптерниң хүрең өңнери; тайбың деп чугаалап турар аныяк кижиниң арны — Аныяктарның бүгү-делегей шуулганының Доктаамал секретариадының 1961 чылдың май 5-те бадылаан демдээ ындыг.

Бо чылдың чайынында чер бөмбүрзээниң хөй-хөй чурттарындан аныяктар организацияларының удуртукчуларының чедип келири ындыг чугула хемчегниң идеязын ол демдекте кончуг тодаргай көргүскен.

Шуулганның киржикчилери XX чүс чылдың аныяктарының мурнунда туруп турар чугула айтырыгларны, тайбынның болгаш чепсегленишкинни дужүрериниң, колониализмге база империализмге удур демиселдиң айтырыгларын, аныяктарның эргелерин камгалаарының болгаш ниитиделге оларның турар чериниң айтырыгларын чугаалажып көөрлер.

Депшилгеже болгаш чаңгыс эпче кыйгырган аныяктарның үнүн черниң бүгү-ле кижилери дыңнаар. Шуулганның демдээ ол дугайын чугаалап турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТ

Бөлүктерниң түңнели

Хол бөмбүүнүң талазы-биле областың бирги чери дээш маргылдаада киржип турар районнарның болгаш Кызыл хоорайның командаларының бөлүктер аайы-биле ужуражылышкыннары Кызыл хоорайның Гастелло аттыг культура болгаш дыштаныылга парыгынга июнь 29-та доозулган.

Херээженнер командалары чаңгыс бөлүкке ойнаан. Түңнели мындыг болган: «Динамо» (Кызыл) бирги, «Спартак» (Кызыл) ийиги, «Буревестник» (Кызыл) үшкү, Бии-Хем дөрткү, «Урожай» (Кызыл) бешки, Улуг-Хем алдыгы, Каа-Хем чедиги черни ээлээн. Динамочулар бүгү-ле ойнаан командаларынга чаңгыс-даа уттурбайн, хол бөмбүүнүң талазы-биле 1961 чылда область чемпиону деп атты чаалап алганнар.

Херээженнер командаларының аразынга ужуражылышкыннар доозулган соонда херээженнер командаларының эң эки ойнакчыларындан тургустунган чыынды команда-биле область чемпиону «Динамонуң» аразынга эш-хуунуң ужуражылышкыны болган. Судья коллегиязы бо командаларга беш ойнаар эргени берген. Чыынды команда «Динамону» үш улай уткаш тиилээн. Динамочулар бо удаада эң-не кошкак ойнааннар.

Оолдар командаларының бөлүктер аайы-биле ужуражылышкыннарга бирги бөлүктүң түңнели: «Динамо» (Кызыл) бирги, «Урожай» (Кызыл) — ийиги, «Спартак» (Кызыл) — үшкү, Тес-Хем — дөрткү, Улуг-Хем — бешки, Таңды — алдыгы, Бии-Хем — чедиги черни алган.

Каа-Хем районнуң командазы бо бөлүкке ойнап турагш, баштайгы ужуражылышкынга спортчу хеп чок үнгеш, уттурган деп санаттырганын номчукчулар солуннардан номчаан, радио дамчыштыр дыңнаан болгай. Каа-хемчилер боттарының күжүн Кызыл хоорайның ойнакчылары-биле четчелеп, маргылдааның чурумун үрээш маргылдаадан казытканнар.

Ийиги бөлүкке болгулаан кадыг-дошкун демиселдерниң бүгү дургузунда Барыын-Хемчик районнуң командазы чүгле чаңгыс ужуражылышкынга уттургаш, бо бөлүкке бирги черни алган. Ийиги черни «Буревестник» (Кызыл), үшкү черни Тожу, дөрткү черни Эрзин, бешки черни Өвүр, алдыгы черни Чөөн-Хемчик, чедиги черни «Трудовые резервы» (Кызыл), сески черни Бай-Тайга тус-тус ээлээннер. Тожунуң ойнакчылары баштайгы хүнде ужурашканы ийи командага уттургаш, дараазында ойнаан алды командазынга чаңгыс-даа уттурбааннар. Бир эвес олар Кызылга чогуур үезинде келгеш, өске командалар ышкаш белеткелди кылган болза, оон дээре черни алыры чугаажок турган.

Боттарының бөлүктеринге ойнап турагш, уткан болгаш уттурган саннарының аайы-биле чогуур чер дээш эң дээре командаларның аразынга ужуражылышкыннар Кызыл хоорайның Гастелло аттыг культура болгаш дыштаныылга парыгынга июнь 30-де болган. «Динамо» (Кызыл) — Барыын (областың чемпиону), «Буревестник» — «Урожай» (Кызыл) (3—4), «Спартак» (Кызыл) — Тожу (5—6), Тес-Хем — Эрзин (7—8), Улуг-Хем — Өвүр (9—10), Таңды — Чөөн-Хемчик (11—12), Бии-Хем — «Трудовые резервы» (Кызыл) (13—14) чер дээш ойнааннар.

А. АЛДЫН-ХЕРЕЛ.

Школачыларның область спартакиадазы эгелээн

Кызылдың «Совет Тываның беш чылы» стадионунга областың школачыларының XV спартакиадазы эгелээн, ында тос районнардан 200 хире өөреникчилер киржип турар.

Маргылдааның баштайгы хүнү июнь 29-та көргүзүглер солун болган: уругларның 100 метрге чарыжынга бирги черни — Будрина (Кызыл), ийиги черни — Хасанович (Кызыл), үшкү черни — Сергеева (Шагаан-Арыг) ээлээн; бедиин халыырынга уруглардан Смагина (Кызыл), Никонотова (Каа-Хем), Есмонтова (Таңды) олар тиилээн; диска октаарынга оолдардан Емолеев (Бии-Хем), Багай-оол (Таңды), Асельров (Кызыл) олар ашкан; ядро октаарынга оолдардан Вармалеев (Таңды), Изместьев (Бии-Хем), Ходоровский (Таңды) олар тиилээн.

Школачыларның область спартакиадазы июнь 30-де Кызылга изиг түлүк үргүлчүлеп хүнзээн. Маргылдааның хол бөмбүү, баскетбол, бут бөмбүү, национал хүреш, хөл шыдыраа болгаш өске-даа хевирлери июнь 2-де, Таңды районнуң Чагытайга үргүлчүлээр.

О. САЛЧАК.

ОБЛАСКА АГААР-БОЙДУСТУҢ БАЙДАЛЫ

Бөгүн обласка шокар булуттарлыг хүн болур. Диңмирээшкиннер, чамдык черлерге кыска чаашкыннар болур. Хат өй-тавында, чоорту дыңзыыр. Агаарның температуразы: обласка—25—30, а Кызылга—27—29 градус чылыг.

Редактор **Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.**

Улуг сонуургал-биле уткаан

ПАРИЖ. (СЭТА). Совет-вьетнам найыралдың митингизинге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң чугаазын Францияның найысылалынга улуг сонуургал-биле уткаан. Ол чугааның утка-шынарын агентилелдер болгаш радио дамчыткан. Н. С. Хрущевтуң чугаазында Совет Эвилели тайбынче, чепсегленишкинни бүгү-нииги болгаш бүрүн дужүреринче чүткүп турар деп чугаалаан чүүлдерин Франс Пресс агентилели онзалап демдеглеп турар. ГДР-биле тайбынның керээзинге ат салдынар деп чүвени Совет чазактың баштыңының бадыткааның дыңнадыгларда демдеглеп турар.

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилели совет-вьетнам найыралдың митингизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазының допчулалын СЭТА-ның тайылбырын барымдаалап дамчыткан. Ол дыңнадыгны дамчыдарын бүгү кежээниң дургузунда каш удаа катаптап келген. Н. С. Хрущевтуң чугаазында герман айтырыгынга хамаарыштырган чүүлдерни, ылангыя ийи герман күрүнелер-биле тайбынның керээзин чарарының эргежок чугулазын, а ол ышкаш Венага АКШ-тың президентизи Кеннеди-биле ооң чугаалажышкыннарын болгаш Лаос дугайында айтырыгны чырыткан чүүлдерни агентилел онзалап айтып турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк телеграф агентилелдери Кремльге болган совет-вьетнам найыралдың митингизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазының тодаргай допчулалдарын дамчыткан.

Ассошиэйтед Пресс агентилел бодунуң Вашингтонда хайгаарактызы Джон Хайтауэрниң тайылбырын таратган. «Президент Кеннеди болгаш совет премьер Никита Сергеевич Хрущев барык-ла хары угда Вашингтонга болгаш Москвага чүве чугаалап турагш, Чөөн чүк биле Барыын чүктүң аразынга чугаалажылышкыннарның болдунуп болурун олар демдеглээн дээрзин Джон Хайтауэр айыткан. Ийи удуртукчулар чугаалажылышкыннарының негелделериниң дугайында айтырыгга таарышпайн барганнар, ындыг болза-даа бир эвес таарымчалыг үндезинни тып алтар болза, Берлин дугайында айтырыгны чугаалажып көөрү болдуна бээр чадавас дээрзинге олар чөпшээрешкен» деп Хайтуаэр медеглээн.

Норвегияның шериг белеткелдери

ОСЛО. (СЭТА). Норвегияның камгалал штавының начальниги генерал-майор Харальд Лекениң парлалга конференциязынга бо чылдың күзүнүнде Норвегияның кургаг чер шериинге болгаш шериг-далай флодунга өөредилге мобилизациязын чорудар деп медеглээн.

Өөредилге ийи хонукта үргүлчүлээр, ооң сорулгазы—мобилизастаттынган аппараттың белениң хынап көөрү болур.

Витамин „С“

Соңгу Доштуг океанның сураглыг шинчилекчизи капитан Георгий Седов цынга деп аарыгдан өлген. Ол—1914 чылда болган. Мырыңай чоокка чедир-ле кижи төрелгетен шак ол коргунчуг аарыгдан камгаланырының аргазын билбес турган. Хөй-хөй чүс чылдарның дургузунда цынга аарыг чүгле ийи-чаңгыс кижилерни болгаш өг-бүлелерни эвес, а харын-даа бүдүн суурларның, хоорайларның болгаш областарның чурттакчыларын айыылдыг өлүм-чидимге таварыштырып келген.

Цынга аарыгның тыптып келир чылдагааны болза кижиниң аъш-чеминде организмниң өзүп сайзыраарынга эң чугула херектиг «С» витаминниң (ону аскорбиннииг кислота деп база адаар) чедишпес апаарында дээрзин эртемденнер тыпканнар.

Бистиң чуртувуста цынга аарыг долузу-биле узуткаттынган болза-даа, чемниң составынга «С» витаминниң чедишпестей бээр чамдык таварылгалары ам-даа бар.

Ол чорук кижиниң организминиң нииги сулараашкынын болдурар, ынчангаш кижи аарыычал, шаа чок, үргүлчү уйгузураар апаар, дурт-сынының чүстеринге болгаш шыңганнарга аарышкылыг черлер бар апаар.

«С» витаминни кижи чүгле чем дамчыштыр ап турар. Ол—ногааларда, чимистерде, каттарда кончуг хөй. Ногааларны, чимистерни үр шыгжап турар үеде «С» витамин аажок үрелиичел дээрзин билзе чогуур. Чижээ, кыштадыр шыгжаан картофельдиң азы капустаның составында «С» витаминниң күскү турган хемчээлиниң чүгле 30 хуузу артар. Ногааларны чемге белеткеп турар үеде ол витамин база үрелиичел. Ынчангаш ногааларны хайындырарда соок сугже кагбайн, баштай сугну хайындырып алза чогуур.

Чазын болгаш эрте чайын ногааларның курлавырлары эвээжей берген турар болгай, ынчангаш картофельди, согунаны, капустаны артыкка курлавырлап алгаш, чылдың бүгү-ле үезинде доктаамал ажыглаары кончуг чугула.

«С» витамин ыт-кадында, инек-караанда, көк-катта, чодураада кончуг хөй. Ол каттарны күзүн чыып кургадып алыры база чугула.

Чигир-биле холаан «С» витаминни аптекаларда садып турар. Ону эмчиниң сүмези-даа чокка кижи бүрүзү ажыглап болур.

Кадык кижилерге бир хонукта 50 миллиграмм «С» витамин негеттинер. Аар күш-ажыл кылып турар кижилерге. эмнер сыкыртырып турар кижилерге болгаш кезиишкин эрткен кижилерге база гирпптен, ангинадан аараан кижилерге ону 100 миллиграмм чедир хөйнү ажыглаары негеттинер. Саатгыг херээженнерге, өкпе аарыг кижилерге «С» витамин оон-даа хөй негеттинер.

Эмиг эмер чаш уруглар «С» витаминни иезиниң сүдүнден ап турар. Ынчангаш уруг эмзирер иелер «С» витаминни хонукта 300 миллиграммдан эвээш эвести алган турар ужурлуг.

Кижи бүрүзү «С» витаминни четчир хемчээлдии-биле ажыгланар.

Областың Санитар-чырыдыышкын бажыңы.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): **«Сээң өңнүктериң»**—9.30, 11.30, 1.30 шактарда. **«Орук баксыраан үеде»**—3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда. (биче залга): **«Чайкалар гаванда өлүп турар»**—4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **Мультипликация**—10 шакта. **«Балтийниң дээри»** (2-ги кезээ)—11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Рита»** — 1 шакта. **«Дээр аяскан»**—3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Аныяк назынның чылдары»**—5, 7, 9 шактарда.

Таңды районнуң «Кызыл партизан» совхозка үргүлчү ажылдаар хойжулар, кадарчылар, саанчылар, бызаа ажаакчылары, мыйыстыг бода малды болгаш хойну тарып боозадырының техниктери негеттинип турарын дыңнадып тур.

Төлевири дугурушкан ёзугаар болур, чурттаар бажың-биле хандырар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24. пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның болгаш харысалгалыг дежурныйның 23-35, кедээ ажыл-агый үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, литажылдакчыларның 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00389. Чагыг № 1394. Культура эргелелиниң типографиязы.